

**UCHWAŁA NR XIII/127/2019
RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH**

z dnia 30 września 2019 r.

**w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozienice
na lata 2019 – 2022”**

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 oraz art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 506 i 1309,) w związku z art. 87 ust. 1,3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, 2245, z 2019 r. poz. 730) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozienice na lata 2019 – 2022”, zaopiniowany pozytywnie przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy Kozienice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej

Sucherman

Rafał Piotr Sucherman

ZAŁĄCZNIK

DO UCHWAŁY NR XIII/127/2019

RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH

Z DNIA 30 WRZEŚNIA 2019 R.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

DLA GMINY KOZIENICE

Koziencice, 2018 r.

Spis treści

1.	Wstęp	3
2.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	5
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	15
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	15
4.2.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	17
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	25
5.1.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	25
5.2.	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	34
5.2.1.	Charakterystyka ogólna gminy Kozienice	34
5.2.2.	Zarys historii obszaru gminy.....	36
5.2.3.	Historyczne układy przestrzenne.....	39
5.2.4.	Walory naturalne.....	42
5.2.5.	Zabytki nieruchome.....	42
5.2.6.	Zabytki ruchome	50
5.2.7.	Zabytki archeologiczne	51
5.2.8.	Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	51
5.2.9.	Dziedzictwo niematerialne	52
5.3.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony o najwyższym znaczeniu dla gminy	53
6.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	60
7.	Stopień realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozienice na lata 2015-2018	62
8.	Założenia programowe	66
8.4.	Priorytety programu opieki.....	66
8.5.	Kierunki działań i zadania programu opieki.....	66
9.	Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	68
10.	Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	69
11.	Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	69
9.1.	Dotacje.....	70
12.	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	72
13.	Załączniki.....	72

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Burmistrz sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Miejskiej. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 dla Gminy Kozienice jest dokumentem aktualizującym Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozienice na lata 2015-2018.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli. Wprowadza pojęcia ochrony zabytków i opieki nad nimi (art. 3).

W myśl ustawy ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu (art. 4):

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania (art. 6):

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi,
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są (art. 7):

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej

i osadniczej (art. 16 ust.1). Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia (art. 16 ust.1a). Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1 (art. 16 ust.2). Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy (art. 16 ust.3). W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem (art. 16 ust.4). Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony (art. 16 ust.5). Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (art. 16 ust.6).

Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące (art. 17 ust.1):

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
- 4) składowania lub magazynowania odpadów.

W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2016 r., poz. 672) (art. 17 ust.2).

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację

inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18 ust.1). W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, w szczególności (art. 18 ust.2):

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19 ust.1):

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19 ust.1a):

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności (art. 19 ust.1b):

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1 (art. 19 ust.2). W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19 ust.3).

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20). Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków (art. 22 ust.1). Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa (art. 22 ust.2). Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku (art. 22 ust.3). Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22 ust.4). W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte (art. 22 ust.5):

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych (art. 22 ust.6).

Organami ochrony zabytków są (art. 89):

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2018 poz. 994)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r., poz. 778)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. 2018 poz. 1945 z późn. zm.)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2018 poz. 799)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2018 poz. 1614 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. 2018 poz. 2204 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2018 poz. 1983)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2018 poz. 450 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r., poz. 987 z późn. zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 2018 poz. 720)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2018 poz. 217).

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Inne akty wykonawcze i rozporządzenia:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259), ustawa mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie,
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1302),
- Rozporządzenie ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opieką nad zabytkiem” (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1304),

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 r., poz. 399),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 roku Nr 113, poz. 661),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2018 poz. 1609).

Procedury uzyskiwania pozwoleń na prace przy zabytkach:

Prowadzenie prac remontowych lub budowlanych przy obiekcie zabytkowym wymaga szeregu uzgodnień dokonanych między użytkownikiem zabytku a odpowiednim Urzędem Ochrony Zabytków oraz uzyskania wymaganych prawem pozwoleń i opinii – poprzez wypełnienie i wysłanie właściwego wniosku.

Podjęcie działań przy zabytku zwykle jest poprzedzone rozpoznaniem jego dziejów, funkcji, technologii powstania, stanu zachowania, co następuje poprzez wykonywanie odpowiednich badań obiektu. Tzw. organy ochrony zabytków (Generalny Konserwator Zabytków, Wojewódzki Konserwator Zabytków) mogą prowadzić badania konserwatorskie, tzn. rozpoznanie jego historii, struktury. Właściciel zabytku jest zobowiązany udostępnić go w tym celu, a WKZ wydaje stosowne pozwolenie na prowadzenie badań.

Jeśli obiekt wpisany jest do rejestru zabytków, praktycznie wszystkie prace budowlane przy nim, w tym remontowe, wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę. Aby uzyskać pozwolenie na budowę należy przedłożyć w odpowiednim urzędzie (organie administracji architektoniczno-budowlanej) m.in. oświadczenie o posiadanym prawie do dysponowania nieruchomością i projekt budowlany, którego forma i zakres określona jest w ustawie. Zatem planując prace przy zabytku zawsze konieczne jest wykonanie projektu budowlanego. Projekt należy wykonać w min. 5 egzemplarzach, z których jeden przekazany będzie Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków dla uzyskania jego pozwolenia, cztery do urzędu – najczęściej Starostwa Powiatowego – dla uzyskania pozwolenia na budowę. Dopiero po uprawomocnieniu się decyzji, można przystąpić do dalszych etapów prowadzenia inwestycji.

Jeśli obiekt wpisany jest do rejestru zabytków lub jest chroniony zapisami zawartymi w planie zagospodarowania przestrzennego, praktycznie wszystkie prace przy nim, w tym remontowe czy modernizacyjne, wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę od organu administracji architektoniczno-budowlanej. Dodatkowo wymagają wcześniejszego wystąpienia do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o pozwolenie na prowadzenie określonych prac konserwatorskich czy robót budowlanych, w określonym czasie. Wniosek taki składa się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków – lub biurze danego miejskiego konserwatora zabytków.

Dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, na ternie niewpisanym do rejestru zabytków, pozwolenie na budowę jest wydawane w uzgodnieniu z WKZ. Jest to procedura wewnętrzna między urzędami. Niezajęcie stanowiska w terminie 30 dni jest jednoznaczne z akceptacją przedłożonych rozwiązań.

Rozbiórka rejestrowego zabytku nieruchomego jest możliwa jedynie po uzyskaniu prawomocnej decyzji o wykreśleniu zabytku z rejestru zabytków, którą może wydać Generalny Konserwator. Przestanką może być zniszczenie obiektu w stopniu powodującym całkowitą utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Także w przypadku uzyskania nowych ustaleń naukowych, które nie potwierdzą wcześniejszych danych o wartości obiektu, takie skreślenie może mieć miejsce. Na rozbiórkę obiektu wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się pod ochroną konserwatorską, należy uzyskać w odpowiednim Starostwie Powiatowym decyzję o pozwoleniu na rozbiórkę, po uzyskaniu dodatkowych opinii i pozwoleń – głównie WKZ lub GKZ.

Zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. 2018 poz. 1202 z późn. zm.) w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tychże obiektów lub ich rozbiórkę (ale w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków). W stosunku do obiektów budowlanych oraz obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbudowę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem

zabytków. W przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych, ustawa nakłada obowiązek uzyskania pozwolenia od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez wydanie pozwolenia na budowę.

Zapisy art. 13 i 109 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. 2018 poz. 2204 z późn. zm.) precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących: własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego,

a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek (aportów). W przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości gminie przysługuje prawo pierwokupu.

Zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2018 poz. 1614 z późn. zm.), Wojewódzki Konserwator Zabytków wydaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2019-2022 dla Gminy Kozienice, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 (Uchwała Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.)

Głównym celem programu jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków, poprzez realizację celów szczegółowych, tj.:

- 1) wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce, w tym:
  - a) porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
  - b) przygotowanie ratyfikacji konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego,
  - c) wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
  - d) wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
  - e) opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
  - f) opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
  - g) realizację badań w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego;
- 2) wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym:
  - a) zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
  - b) wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
  - c) podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
  - d) merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków;
- 3) tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji, w tym:
  - a) przygotowanie ratyfikacji „Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa”,
  - b) wspieranie budowania w świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,

- c) promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- d) zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”)

Strategia powstała jako dokument tworzący ramy dla nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym Polski, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, jakim jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury.

Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych. Cel ma być osiągnięty poprzez:

- 1) poprawę stanu zachowania zabytków;
- 2) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego);
- 3) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele inne niż kulturalne;
- 4) zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- 5) poprawę warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- 6) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Realizacja programu odbywa się w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

- 1) Priorytet 1 „Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych” – poprawa stanu zachowania zabytków, działania rewaloryzacyjne, konserwacyjne, modernizacyjne, adaptacja i ochrona obiektów zabytkowych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków, prace dokumentacyjne, działania mające na celu zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- 2) Priorytet 2 „Rozwój i koncentracja kolekcji muzealnych” – dotyczy zadań związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2019-2022 dla Gminy Koźienice wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030

Głównym celem strategii jest zwiększenie spójności i konkurencyjności województwa mazowieckiego poprzez realizację celów rozwojowych we wszystkich obszarach. Dla obszaru „kultura i dziedzictwo” celem rozwojowym jest wykorzystanie kultury i dziedzictwa kulturowego do rozwoju przemysłów kreatywnych poprzez działania i zadania rozwojowe takie jak:

- 1) wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarki regionu oraz do zwiększenia atrakcyjności regionu, w tym:
  - a) poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze,
  - b) wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych,
  - c) ochrona mazowieckiej spuścizny historycznej,
  - d) rozwój systemu obsługi turystów;
- 2) upowszechnianie kultury i twórczości, w tym:
  - a) rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury,
  - b) promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu,
  - c) wspieranie edukacji kulturalnej;
- 3) kreowanie miast jako *Innowatorów kultury* oraz wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych, w tym:
  - a) wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury,
  - b) promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultury,
  - c) wykorzystanie endogenicznych potencjałów miast;
- 4) wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych, w tym:
  - a) wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym;
- 5) wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej, w tym:
  - a) wzmocnienie znaczenia kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego (Uchwała nr 180/14 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 lipca 2014r. w sprawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego)

Głównym celem planu jest określenie polityki przestrzennej Mazowsza polegającej na ustaleniu zasad organizacji struktury przestrzennej województwa w zakresie: podstawowych elementów sieci osadniczej, rozmieszczenia infrastruktury technicznej i społecznej, wymagań dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego jest częścią procesu kształtowania zrównoważonego rozwoju, ładu przestrzennego w województwie i tożsamości kulturowej.

Ustalenia Zintegrowanej polityki opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej obejmują:

- zarządzanie zasobami dziedzictwa, ochronę i eksponowanie przestrzennych świadectw dziedzictwa, zwłaszcza najbardziej wartościowych zespołów i obiektów służących identyfikacji i promocji przestrzeni kulturowej regionu;
- kształtowanie walorów krajobrazowych województwa oraz ochronę przestrzeni posiadających unikatowe lub specyficzne dla regionu walory krajobrazowe;
- zachowanie różnorodności kulturowej województwa, kształtowanie tożsamości regionalnej i historycznej oraz zapewnienie dostępności do zasobów dziedzictwa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

W zakresie polityki opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej Plan ustala:

- Zachowanie ciągłości dziedzictwa kulturowego regionu,
- Umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego,
- Kształtowanie tożsamości regionalnej i budowanie klimatu społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2018 – 2021

Struktura Programu: misja, obszary strategiczne, cele, przedsięwzięcia zostały przedstawione na poniższym rysunku.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2018 – 2021

Struktura Programu: misja, obszary strategiczne, cele, przedsięwzięcia zostały przedstawione na poniższym rysunku.

Misja Programu:

Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim

Obszary strategiczne

A. Edukacja kształtująca świadomość i postawy

B. Optymalizacja systemu dostępu do środków

C. Wypracowanie skutecznych narzędzi działania

D. Wzmocnienie zasobów wiedzy fachowej

Cele strategiczne i przedsięwzięcia

Cel A.3. Wprowadzić elementy edukacji o dziedzictwie w edukacji powszechnej

- Przedsięwzięcie A. 1. 1. Tożsamość lokalna – wartość unikalna
- Przedsięwzięcie A. 1. 2. „Jestem Społecznym Opiekunem Zabytków”
- Przedsięwzięcie A. 1. 3. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” – coroczny konkurs fotograficzny

Cel A.2. Wspierać edukacyjnie samorządy lokalne i właścicieli zabytków

- Przedsięwzięcie A. 2. 1. Mazowieckie Centrum Wiedzy o Zabytkach
- Przedsięwzięcie A. 2. 2. „Renowacja Roku” – Nagroda Marszałka Województwa Mazowieckiego
- Przedsięwzięcie A. 2. 2. Dziedzictwo niematerialne – na listę UNESCO!

Cel B.1. Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich

- Przedsięwzięcie B. 1. 1. Dotacje do prac konserwatorskich restauratorskich i robót budowlanych w obiektach zabytkowych
- Przedsięwzięcie B. 1. 2. Finansowania prac w obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego

Cel B.2. Zaangażować gminy w finansowanie opieki nad zabytkami

- Przedsięwzięcie B. 2. 1. Mecenas Dziedzictwa Mazowsza

Cel C.1. Ograniczać ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa

- Przedsięwzięcie C. 1. 1. Inwentaryzacja stylów architektury drewnianej województwa
- Przedsięwzięcie C. 1. 2. Spójny krajobraz kulturowy: katalog projektów
- Przedsięwzięcie C. 1. 3. Nasza żywa tradycja

Cel C.2. Poprawić poziom współpracy na rzecz dziedzictwa

- Przedsięwzięcie C. 2. 1. Stała współpraca Samorząd Województwa – MWKZ – oddział NID

Cel C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków

- Przedsięwzięcie C. 3. 1. Tworzyć system wymiany wiedzy w zakresie opieki nad zabytkami
- Przedsięwzięcie C. 3. 2. Promocja zabytków poprzez tworzenie szlaków kulturowych

Cel D.1. Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym

- Przedsięwzięcie D. 1. 1. Program badań we współpracy z MWKZ i oddziałem NID

Cel D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych

- Przedsięwzięcie D. 2. 1. Wzorcowa dokumentacja cyfrowa wybranych zabytków
- Przedsięwzięcie D. 2. 2. Nagroda Marszałka dla najlepszej digitalizacji zabytku

Strategia rozwoju kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 – 2020

Przyjęta misja polityki kulturalnej województwa mazowieckiego brzmi: „Kultura łączy każdego”.

Jako jeden z kluczowych problemów dla kultury województwa mazowieckiego zdefiniowano tu niejednoznaczność tożsamości historyczno-kulturową oraz brak dialogu współczesnych mieszkańców regionu z bogactwem jego zróżnicowanych tożsamości historycznych. Strategia zauważa, iż różnorodność, która mogłaby być bogactwem kulturowym Mazowsza, w obecnej chwili stanowi przyczynę jego podziałów.

Jeden z celów strategicznych w obszarze „Dziedzictwo – tożsamość – wspólnota” określony został jako „Żywe dziedzictwo”. Jest on nastawiony na włączanie wątków dziedzictwa historyczno-kulturowego w dialog ze współczesnością i budowanie wokół dziedzictwa żywych obiektów kultury. Propozycją reagowania w tym zakresie mają być programy:

- „Zabytki i muzea – żywe atrakcje”, którego celem jest promowanie takich form i koncepcji opieki nad dziedzictwem kulturowym – zasobami muzealnymi i zabytkami, które zbudują wokół niego żywą atrakcyjność, wkomponowaną w programy turystyczne, promocyjne, edukacyjne, społeczno-animacyjne lub aktywizacyjno-gospodarcze,
- „To także nasze dziedzictwo”, którego celem jest włączanie w żywy obieg kultury wątków dziedzictwa kulturowego regionu, które są szczególnie narażone na zapomnienie.

Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Koźienickim na lata 2017-2020

Zagadnienia związane z opieką nad zabytkami stanowią dla samorządu powiatowego istotny obszar działania ze względu na zasób obiektów zabytkowych i jego znaczenie budujące tożsamość oraz prestiż powiatu. Znalazło to odzwierciedlenie przy zdefiniowaniu programowych kierunków działania, celów strategicznych, szczegółowych i operacyjnych. W świetle celów określonych w ustawie i po przeprowadzonej analizie przyjmuje się, że cele powiatowego programu zostaną realizowane w oparciu o sformułowaną wizję.

Wizja: Zabytki i krajobraz kulturowy stanowiące o tożsamości lokalnej – ważnym elementem zrównoważonego rozwoju gospodarczego, społeczno-kulturowego i turystycznego powiatu koźienickiego

Cele strategiczne

- I. **Zwiększenie atrakcyjności turystycznej powiatu poprzez wyeksponowanie zabytków i jego walorów przestrzenno-krajobrazowych.**

Cele operacyjne

I.1. Popularyzacja i upowszechnianie wiedzy o zabytkach i ich ochronie.

Cele szczegółowe

I.1.1. Oznakowanie zabytków

Opis zadania: Działanie będzie polegać na oznakowaniu, odnowie i uzupełnieniu znaków zabytków prawnie chronionych. Opracowane zostaną także procedury wprowadzenia i opracowania jednolitego systemu tablic informacyjnych, dotyczącego zasobów dziedzictwa kulturowego i najcenniejszych zabytków powiatu wpisanych do gminnych ewidencji zabytków.

I.1.2. Wypracowanie form przekazywania i popularyzacji wiedzy o zabytkach lokalnej społeczności

Opis zadania: Przekazywanie i popularyzacja wiedzy o zabytkach lokalnej społeczności wymaga odpowiedniego doboru form, metod i treści. Skuteczną formą będzie wprowadzenie i wzmocnienie tematyki ochrony dziedzictwa do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć na rzecz integracji ze środowiskiem kulturowym swoich miejscowości i powiatu.

W tym celu należy wykorzystać obiekty zabytkowe jako miejsca edukacji pozaszkolnej, wyjazdów studyjnych, warsztatów naukowo-edukacyjnych i wystaw tematycznych.

Samorządy powinny zorganizować cykle szkoleń i spotkań informujących o formach ochrony zabytków, prawnymi aspektami zarządzania nimi i korzystania z nich. Placówki kulturalno-oświatowe powinny organizować i dostosować formy wystaw umożliwiające popularyzację wiedzy o zabytkach jak najszerszemu kręgowi odbiorców. Dla dorosłych można by organizować zajęcia w ramach np. Akademii Dziedzictwa, a dla dzieci i młodzieży prowadzenie obserwacji zmian zachodzących na przestrzeni wieków w oparciu o lokalne zabytki.

1.1.3. Promocja dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu

Opis zadania

Promocja dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu jest stałym elementem w środkach masowego przekazu prowadzonych przez powiat oraz licznych wydawnictw ukazujących się pod jego patronatem i z jego inicjatywy.

Tematyką tą zajmują się również placówki kulturalne z terenu powiatu oraz organizacje pozarządowe w tym grupy rekonstrukcji historycznej. Należy kontynuować dotychczasowe sprawdzone formy działania włączając do nich aktywniej środowiska lokalne i związki wyznaniowe, a w szczególności parafie rzymskokatolickie, które są w posiadaniu zabytkowych obiektów z ich wyposażeniem.

Owoce tych działań powinno być opracowanie mapy zabytków powiatu, jako atrakcyjnej graficznie formy reklamy, ułatwiającej dotarcie do wszystkich historycznych zakątków powiatu, co umożliwi popularyzację zasobów kulturowych. Należy również opracować, aktualizować i udostępniać bazę danych zarówno o zabytkach, jak i dziedzictwie niematerialnym powiatu. Szczególną uwagę należy zwrócić na promowanie kultywowanych i odtwarzanych tradycyjnych obrzędów, ceremonii czy zwyczajów.

Najlepsze działania na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu powinny być uhonorowane dorocznie ustanowioną nagrodą Starosty Koźlenickiego.

1.1.4. Tworzenie tras i produktów turystycznych w oparciu o zabytki architektury i pasma przyrodniczo-kulturowe

Opis zadania: Pomimo że przez teren powiatu przebiegają liczne szlaki rowerowe i piesze należy opracować i udoskonalić oznakowanie tras turystycznych i ciągów spacerowych umożliwiających wędrowanie pozwalające na zapoznanie się z walorami przyrodniczymi i kulturowymi powiatu. Szczególny akcent powinien być położony na opracowanie produktu turystyki pieszej, rowerowej i spływów kajakowych w oparciu o wyeksponowanie unikalnych wartości krajobrazowo-kulturowych, nie występujących w innych regionach kraju ekosystemów i zabytków. Należy kontynuować wytyczenie nowych tras i ich promocję

poprzez cykliczną organizację Powiatowego Rajdu Rowerowego „Śladami historii” oraz udoskonalić formułę tego przedsięwzięcia. W jej ramy należy włączyć oddolne inicjatywy społeczne m. in. takie jak, wytyczenie historycznego szlaku bojowego 31. Pułku Strzelców Kaniowskich. Pożądanym jest opracowanie tematycznych szlaków turystycznych wykorzystujących miejsca pamięci narodowej.

I.2. Ochrona krajobrazu kulturowo-przyrodniczego

I.2.1 Zapobieganie degradacji i odnowa obiektów zabytkowych i obszarów przyrodniczych

Opis zadania: Zahamowanie procesów degradacji zabytków powinno następować poprzez sukcesywną konserwację i rewaloryzację obiektów stanowiących własność powiatu, gmin oraz wdrożenie instrumentów finansowych wspierających działania właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych w zakresie prowadzenia prac remontowych przy tego typu obiektach. Należy określić również warunki współpracy z właścicielami zabytków, eliminując sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

Poprawa stanu wiedzy na temat roli i potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego wymaga opracowania cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do przedstawicieli lokalnych społeczności mających na celu zaprezentowanie właściwych metod rewaloryzacji i sposobów remontownia obiektów zabytkowych, także sprawnym ich zarządzaniem i możliwościami pozyskiwania funduszy.

Należy wspierać działania władz samorządów gminnych, które zamierzają utworzyć na swoich terenach parki kulturowe.

Dobre przykłady ochrony i rewaloryzacji obiektów zabytkowych występujących na terenie powiatu należy upublicznić i uhonorować poprzez ustanowienie dorocznej nagrody Starosty Koźienickiego za najlepsze działania na rzecz ochrony i ratowania dziedzictwa kulturowego.

I.2.2 Promowanie wzorów regionalnej architektury i budownictwa

Opis zadania: W celu zachowania zanikających form architektonicznych regionu, należałoby dokonać merytorycznej analizy oraz wypracować i upowszechnić syntetyczny wzorzec budownictwa, który nawiązywałby do charakterystycznych cech krajobrazu kulturowego regionu. Dla inwestorów realizujących zatwierdzone projekty powinny być opracowane przez samorządy procedury ulg finansowych oraz promocja powstających obiektów.

I.2.3 Koordynowanie kształtowania ładu przestrzennego powiatu

Opis zadania: W celu zachowania pozostałych układów urbanistycznych i ruralistycznych, a także zachowania krajobrazu kulturowego, należy uwzględnić w planach zagospodarowania przestrzennego elementy zabytkowe i obszary o wysokich walorach przyrodniczych. Umożliwi to kreowanie wizerunku powiatu poprzez zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni. Należy opracować procedury koordynacji kreowania

ładu przestrzennego gmin szczególnie przy opracowywaniu planów zagospodarowania przestrzennego oraz przestrzegania realizacji zapisów studium uwarunkowań i kierunki rozwoju.

II. Stymulowanie rozwoju gospodarczego i życia społeczno-kulturowego powiatu w oparciu o jego dziedzictwo kulturowe.

Cele operacyjne

II. 1. Budowa tożsamości mieszkańców powiatu w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe.

Cele szczegółowe

II.1.1. Wsparcie inicjatyw kreujących tożsamości regionu

Opis zadania: Zasadniczym warunkiem zachowania własnej kultury i jej trwania jest przekaz dziedzictwa kulturowego dlatego należy wspierać inicjatyw lokalnych środowisk w promowaniu zasobów kulturowych i walorów środowiska naturalnego. Dużą rolę w kreowaniu tożsamości regionu odgrywają coraz częściej inicjatywy oddolne, wyrażające aktywność lokalnej społeczności. Należą do nich stowarzyszenia, grupy rekonstrukcji historycznej czy też organizacje turystyczne i grupy nieformalne. W celu osiągnięcia efektu synergii Powiat powinien spełniać rolę stymulującą i koordynującą te inicjatywy, włączając i angażując je w ramy szerszych przedsięwzięć. Umiejętne wykorzystanie kreatywności inicjatyw umożliwi wypracowanie nowych formuł odkrywania własnej tożsamości.

II. 1.2 Ustanowienie Społecznych Opiekunów Zabytków i utworzenie Powiatowej Społecznej Rady Opieki nad Zabytkami i Miejscami Pamięci Walk i Męczeństwa

Opis zadania: Uzupelnieniem działań specjalistycznych służb w wykonywaniu ich zadań w terenie mogą stanowić Społeczni Opiekunowie Zabytków. Osoby wywodzące się z regionu, posiadające odpowiednią wiedzę i znający doskonale lokalne zasoby kulturowe poprzez swoją działalność profilaktyczną, ochronną i interwencyjną przyczynią się do większej dbałości o zachowanie zabytkowej substancji powiatu. Ich działania pozwolą na upowszechnianie wiedzy o zabytkach, a także umożliwią identyfikację i wskazanie obiektów wymagających ochrony prawnej lub możliwości ich promowania.

Cel operacyjny

II.2 Opracowanie oferty wsparcia inicjatyw społecznych i gospodarczych wykorzystujących elementy dziedzictwa kulturowego

Cele szczegółowe

II.2.1. Pomoc merytoryczna i medialna nowo powstającym podmiotom zajmujących się ochroną, opieką i promocją dziedzictwa kulturowego

Opis zadania: Powstające nowe podmioty powinny mieć możliwość merytorycznego i medialnego wsparcia w okresie planowania i we wstępnej fazie realizacji swojej działalności. Celowym byłoby organizowanie zintegrowanych szkoleń z zakresu obowiązujących przepisów prawnych, organizacyjnych i możliwości finansowania przedsięwzięć. W tym celu Powiat wraz z gminami mógłby wesprzeć działanie poprzez zaangażowanie w zadanie swoich merytorycznych jednostek organizacyjnych, udostępnienie własnej bazy lokalowej na cele szkoleniowe, bezpłatną kampanię medialną w swoich środkach przekazu, i udzielenie, w miarę możliwości, wsparcia finansowego.

II.2.2. Wsparcie w pozyskiwaniu źródeł finansowania przedsięwzięć w upowszechnianiu produktów zbudowanych na bazie dziedzictwa lokalnego

Opis zadania: Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wykreowania produktów zbudowanych na jego bazie wymaga zaangażowania środków finansowych. Zadania tego mogą podjąć się różne podmioty. Po nawiązaniu współpracy z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, fundacjami i in. organizacjami pożytku publicznego będzie można stworzyć wspólny projekt finansowania planowanych zadań. Opracowanie znaku graficznego identyfikującego dany podmiot i jego produkt ułatwi konkurencję na rynku i umożliwi jego promocję, co powinno zaowocować utworzeniem nowych miejsc pracy i zwiększeniem zatrudnienia w tym sektorze.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 r.

IV. 2. Ochrona dziedzictwa kulturowego.

Cel szczegółowy IV. 2.1. Ochrona zabytków i miejsc historycznych.

Zabytki i miejsca historyczne na terenie powiatu koźienickiego stanowią część lokalnego dziedzictwa kulturowego. Ochrona i opieka nad zabytkami powinna być prowadzona jednolicie i spójnie z poszczególnymi gminami w ramach tworzonego w każdej gminie gminnego programu ochrony nad zabytkami, współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, właścicielami obiektów zabytkowych oraz stowarzyszeniami i organizacjami zajmującymi się działaniem w sferze ochrony i opieki nad zabytkami. Kierując się zapisami normatywnymi ujętymi w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. i w gminnych programach ochrony nad zabytkami ochrona nad nimi powinna być traktowana jako ogół działań mających na celu zapewnienie ich trwałości, uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej, wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Różnorodność zabytków znajdujących się na terenie powiatu na co dzień nie jest wystarczająco wyeksponowana i odpowiednio wykorzystana. W działaniach koordynacyjnych Starostwa należałoby skupić się na wykorzystaniu istniejących obiektów w rozwoju turystyki i celach edukacyjnych, poprzez zwiększenie dostępu do zabytków, miejsc historycznych oraz akcji informacyjnej i promocji poszczególnych obiektów. Ważnym działaniem jest również wsparcie podejmowanych oddolnie inicjatyw uporządkowania,

przywrócenia do świetności podupadłych zabytków, informowanie i kształtowanie nawyków dbania o otaczającą substancję zabytkową. Niemniej ważnym wydaje się powołanie na terenie powiatu w poszczególnych gminach społecznych opiekunów zabytków, którzy poprzez swoje działania informowaliby odpowiednie władze o stanie poszczególnych obiektów, możliwości ich ochrony i inicjowania procesów ochrony i opieki.

Cel szczegółowy IV. 2.2. Dbłość o zachowanie dziedzictwa kulturowego powiatu.

Na terenie powiatu kozienickiego działa wiele instytucji, stowarzyszeń oraz osób prawnych tworzących lokalne dziedzictwo kulturowe, a jednocześnie dbających o jego zachowanie. Głównym celem Starostwa jest wsparcie inicjatyw wyżej wymienianych podmiotów poprzez wsparcie finansowe, pomoc w znajdowaniu funduszy na działalność, wsparcie merytoryczno-techniczne, organizacyjne, prawne i promocyjne. Wspólne działania powinny uzupełniać się i w efekcie synergicznym uzyskać większy i lepszy efekt końcowy. Obszarem ich realizacji może być działalność wydawnicza, wystawiennicza, warsztatowa oraz forma patronatu i mecenatu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2019-2022 dla Gminy Kozenice, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Strategia Rozwoju Gminy Kozenice na lata 2018 – 2030

O13. Zachowane, zrewitalizowane i wykorzystane dziedzictwo historii. Dziedzictwo historii to zdarzenia jakie miały miejsce na terenie współczesnej Gminy Kozenice w przeszłości, a także wszystkie obiekty materialne i niematerialne jakie powstały w tej przeszłości i istnieją do dnia dzisiejszego w dowolnej postaci. Dziedzictwo to jest jednym z elementów przesądzających o tożsamości lokalnej mieszkańców, integrującym ich i stanowiącym punkt wyjścia w tworzeniu wielu nowych wartości, w tym innowacyjnych, nie tylko kulturowych, ale również gospodarczych, np. turystyczno-rekreacyjnych, rzemieślniczych, rękodzielniczych, a nawet spożywczych. Dlatego na kolejny, omawiany cel operacyjny samorządu Gminy Kozenice składać się będzie: doprowadzenie do zabezpieczenia i rewitalizacji wszystkich zabytkowych budynków i budowli; cyfryzacja, wirtualizacja, archiwizacja wszystkich znanych obiektów zabytkowych,

w tym nieistniejących, a także innych, historycznych wartości kulturowych; szerokie wykorzystanie dziedzictwa historii w działaniach o charakterze turystyczno-rekreacyjnym, kulturalno-rozrywkowym oraz integrujących społeczność lokalną.

CEL OPERACYJNY O13: Zachowane, zrewitalizowane i wykorzystane dziedzictwo historii:

13.1. Kontynuacja wdrażania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018 dla Gminy Kozenice” [POZ 2015-2018].

13.2. Opracowywanie i wdrażanie czteroletnich „Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozenice” [POZ IV], w tym:

13.2.1. monitorowanie stanu obiektów zabytkowych i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków,

13.2.2. stosowanie zwolnień i ulg podatkowych wobec nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków,

13.2.3. rewitalizacja obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy,

13.2.4. wsparcie rewitalizacji ob. zabytkowych nie stanowiących własności gminy, w tym nagrobków

13.2.5. cyfryzacja, wirtualizacja, archiwizacja i promocja zabytków, w tym nieistniejących,

13.2.6. ustalenie historycznych lokalizacji nieistniejących obiektów zabytkowych,

13.2.7. wsparcie organizacji pozarządowych w ochronie i rewitalizacji obiektów zabytkowych,

13.2.8. tworzenie i wspieranie innowacyjnych form ochrony zabytków, np. parków kulturowych.

13.3. Ochrona, rewitalizacja i aktywizacja wykorzystania dziedzictwa kulturowego:

13.3.1. odtworzenie zabytkowych walorów elewacji Zespołu Pałacowo-Parkowego w Kozenicach,

13.3.2. renowacja zabytkowej oficyny i wieży w Zespole Pałacowo-Parkowym w Kozenicach,

13.3.3. ewidencja, cyfryzacja i promocja, innych niż zabytki, cennych, historycznych, zasobów lokalnej kultury, znajdujących się w posiadaniu mieszkańców,

13.3.4. popularyzacja wiedzy o historii gminy i subregionalnym dziedzictwie kulturowym,

13.3.5. edukacja mieszkańców w zakresie ochrony lokalnych dóbr kultury,

13.3.6. realizacja i wspieranie realizacji działań na rzecz turystyczno-rekreacyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego,

13.3.7. realizacja i wspieranie realizacji działań na rzecz kulturalno-rozrywkowego wykorzystania dziedzictwa kulturowego,

13.3.8. realizacja i wspieranie realizacji działań na rzecz wykorzystania dziedzictwa kulturowego w integracji społeczności lokalnej.

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Kozenice na lata 2016-2022

Rozwój małej architektury i poprawa estetyki przestrzeni publicznych:

- realizacja innowacyjnego projektu architektonicznego pn. „Nowe Centrum Kozenic”,
- inicjowanie i wspieranie poprawy poziomu estetyki prywatnych części miejsc publicznych,
- wspieranie przedsięwzięć społecznych służących podnoszeniu poziomu estetyki miejsc publicznych,

- budowa nowych i rewitalizacja istniejących placów zabaw dla dzieci,
- budowa pomników i in. obiektów upamiętnienia zasłużonych osób i wydarzeń historycznych,
- renowacja zabytkowej fontanny przy Urzędzie Miejskim w Kozenicach,
- instalacja i remonty wyposażenia miejsc prostego wypoczynku (ławki, stoły, nasadzenia itp.),
- zwiększenie gminnego nadzoru architektonicznego nad inwestycjami prywatnymi.

Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta i gminy Kozenice, uchwalona uchwałą nr XXXVI/327/2017 Rady Miejskiej w Kozenicach z dnia 29 listopada 2017 r.

STREFA A – ścisłej ochrony konserwatorskiej:

Obejmuje obszary szczególnie wartościowe, o dobrze zachowanej strukturze przestrzennej do bezwzględного utrzymania. W strefie tej występuje priorytet wymagań konserwatorskich.

1) wskazuje się następujące obszary objęte ochroną w strefie A ścisłej ochrony konserwatorskiej:

- układ urbanistyczny centrum miasta Kozenice obejmujący w szczególności zespół pałacowo-parkowy oraz Plac 15 Stycznia i kościołem pw. Świętego Krzyża;

2) w obrębie strefy wskazuje się następujące rodzaje działań:

- zachowanie rozplanowania sieci ulic i placów bez zmiany historycznego przebiegu, przekroju poprzecznego, linii zabudowy oraz rozmieszczenia zabudowy,
- zachowanie historycznego systemu parcelacji,
- zachowanie historycznych cech architektonicznych zabytkowej zabudowy – w szczególności gabarytów, kształtów i pokryć dachowych, elewacji zewnętrznych i detali architektonicznych zespołu budynków pałacowych oraz kościoła,
- rewaloryzację i zachowanie historycznego ukształtowania terenu parku, w szczególności układu komunikacyjnego, zbiorników wodnych, nasadzeń,
- dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zabytkowych zespołu i poszczególnych obiektów a nie odwrotnie; w przypadku obiektów o znacznej wartości kulturowej projekt adaptacji do współczesnych potrzeb należy poprzedzić badaniami architektonicznymi,
- restaurację i modernizację techniczną obiektów z maksymalnym zachowaniem struktury budowli, detalu architektonicznego oraz wystroju wnętrza,
- na obszarze objętym strefą „A” wszelkie prace ziemne, prace związane z gospodarowaniem zielenią, remonty, modernizacje, adaptacje, projekty uzupełnienia zabudowy, reklamy etc. należy uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- na obszarze objętym strefą „A” obowiązuje zakaz lokalizacji nośników reklamowych.

STREFA B – ochrony konserwatorskiej:

Obejmuje ona obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania, istniejącej substancji zabytkowej oraz charakteru i skali nowej zabudowy.

1) wskazuje się następujące obszary objęte ochroną w strefie B ochrony konserwatorskiej:

- centralna część miasta Kozienice (otaczająca strefę A ścisłej ochrony konserwatorskiej) wraz z zespołem zabudowy śródmiejskiej;
- hamernia oraz Cmentarz Żydowski wraz z okoliczną zabudową położone w południowej części miasta Kozienice;
- drewniana kaplica we wsi Cudów wraz z otoczeniem;
- centralna część wsi Świerże Górne wraz z kościołem i drewnianą dzwonnica oraz cmentarzem rzymsko-katolickim i cmentarzem z I Wojny Światowej;
- centralna część wsi Ryczywół wraz z kościołem pw. Świętej Katarzyny;

2) w obrębie strefy wskazuje się następujące rodzaje działań :

- zachowanie zasadniczych elementów układu przestrzennego, w tym: rozplanowania ulic, rozplanowania i form zabudowy, historycznych linii zabudowy i szerokości działek, utrzymanie, podkreślenie, i utrwalenie zasadniczych elementów rozplanowania tj. kształtu placów i przebiegu dróg;
- utrzymanie skali i charakteru zabudowy uzupełniającej;
- uzupełnienie zabudowy i zagospodarowania w formie otuliny dawnych traktów i dostosowanie nowej zabudowy w zakresie sytuacji, skali i bryły do istniejącej;
- usunięcie lub odpowiednią przebudowę obiektów dysharmonizujących, kolidujących usytuowaniem, skalą i charakterem z historyczną strukturą przestrzenną,
- uzyskiwanie uzgodnienia wojewódzkiego konserwatora zabytków przed wydaniem decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu i uzgadnianie wszelkiej dokumentacji projektowej dotyczącej prac remontowo-budowlanych.

STREFA E – ochrony ekspozycji:

Strefa ochrony ekspozycji obejmuje obszary stanowiące zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów i obiektów zabytkowych.

1) wskazuje się następujące obszary objęte ochroną w strefie E ochrony ekspozycji:

- w kierunku wsi Ryczywół – pole ekspozycji od strony południowo-wschodniej;
- w kierunku parku w Janikowie – pole ekspozycji od strony północno-wschodniej;
- w kierunku drewnianej kaplicy we wsi Cudów – pole ekspozycji od strony południowej;
- w kierunku hamerni w mieście Kozienice – pole ekspozycji od strony południowej;

- w kierunku zabudowań wsi Brzeźnica – pole ekspozycji od strony zachodniej.

2) w obrębie strefy wskazuje się następujące rodzaje działań:

- wyłączenie terenu spod zabudowy kubaturowej ujemnie wpływającej na ekspozycję obszaru objętego ochroną (zabudowa kubaturowa powyżej 12 m wysokości);
- uporządkowanie substandardowej zabudowy na przedpolu ekspozycji;
- uczytelnienie układów urbanistycznych na styku z terenami otwartymi;
- zakaz wprowadzania nasadzeń wysokich i zwartych, w tym zakaz zalesień;

STREFA K – ochrony krajobrazu:

Obejmuje obszary krajobrazu integralnie związane z zespołami i obiektami zabytkowymi.

1) wskazuje się następujące obszary objęte ochroną w strefie K ochrony krajobrazu:

- centralna część miasta Kozienice (otaczająca strefy B ochrony konserwatorskiej) obejmująca historyczne ukształtowanie i najstarszą tkankę miejską;
- układ ruralistyczny wsi Ryczywół wraz z terenami zalewowymi ujścia wsi Radomki;
- zabytkowy cmentarz żydowski we wsi Ryczywół;
- zabytkowy cmentarz rzymsko-katolicki we wsi Ryczywół;
- układ ruralistyczny wsi Wola Chodkowska wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Nowa Wieś wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Holendry Piotrowskie wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- zabytkowy cmentarz ewangelicki we wsi Holendry Piotrowskie;
- układ ruralistyczny wsi Piotrowice wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- zabytkowy cmentarz niemiecki we wsi Chinów;
- zabytkowy cmentarz ewangelicko-augsburski we wsi Chinów;
- układ ruralistyczny wsi Przewóz wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Holendry Kozienickie wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Wólka Tyrzyńska wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- pozostałości zabytkowego parku w Janikowie;
- układ ruralistyczny wsi Samwodzie wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Kępeczki wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Staszów wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Brzeźnica wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Ruda wraz z historyczną zabudową zagrodową;

- układ ruralistyczny wsi Kociołki wraz z historyczną zabudową zagrodową;

2) w obrębie strefy K ochrony krajobrazu kulturowego wskazuje się następujące rodzaje działań:

- ograniczenie wznoszenia wysokich obiektów kubaturowych (powyżej 12 m), obiektów technologicznych (powyżej 15 m) i przysłon z zieleni wysokiej na przedpolu zabudowy o wysokiej wartości kulturowej oraz na charakterystycznych osiach widokowych,
- utrzymanie charakterystycznego dla układu urbanistycznego klimatu związanego z otoczeniem obiektów o wysokiej wartości kulturowej, a także tradycyjnego wyposażenia przestrzeni historycznej, czytelnej w krajobrazie,
- projektowanie nowych elementów zabudowy i wyposażenia układów urbanistycznych i ruralistycznych dostosowanych do tradycji miejsc, ich otoczenia oraz odpowiednich dla całych zespołów historycznych objętych ochroną,
- utrzymanie rozplanowania zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, tj. linii regulacyjnych dróg i placów, linii zabudowy i podziałów parcelacyjnych,
- zachowanie istniejącego drzewostanu o wysokich walorach krajobrazowych (aleje, grupy drzew podkreślające rozplanowanie układów urbanistycznych i ruralistycznych miasta i wsi, drzewa o walorach pomnikowych),
- utrzymanie historycznego rozplanowania zespołów cmentarnych, w zakresie układu kwater, alei, szpalerów drzew, kaplic, zabytkowych nagrobków,
- zaleca się w miarę możliwości usunięcie obiektów dysharmonizujących z otoczeniem.

Ochrona obiektów archeologicznych

W obrębie stanowisk archeologicznych wskazuje się następujące rodzaje działań:

- 1) wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi, prowadzonymi za zezwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- 2) prace ziemne związane z budową infrastruktury technicznej podziemnej muszą być prowadzone pod nadzorem archeologicznym, prowadzonym z zezwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- 3) wymienione powyżej prace inwestycyjne podlegają uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków zgodnie z regulującymi to przepisami odrębnymi;
- 4) w przypadku prowadzenia budowlanych robót ziemnych, każdy kto odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:
  - wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć przedmiot,
  - zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,

- niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, burmistrza miasta.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Na terenie gminy Koźienice obowiązują następujące Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego:

- Uchwała nr III/27/98 Rady Miasta i Gminy Koźienice z dnia 17 grudnia 1998 r. w sprawie uchwalenia częściowych zmian w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego Gminy Koźienice.
- Uchwała nr IX/119/99 Rady Miasta i Gminy w Koźienicach z dnia 27 maja 1999 r. w sprawie uchwalenia częściowej zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Koźienice.
- Uchwała nr XXXVII/586/2001 RADY MIASTA I GMINY KOZIENICE z dnia 29 listopada 2001 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego przy ul. Hamernickiej w Koźienicach.
- Uchwała nr XLVIII/740/2002 RADY MIASTA I GMINY KOZIENICE z dnia 27 września 2002 w sprawie uchwalenia częściowej zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Koźienice, na obszarze miejscowości Świerże Górne.
- Uchwała nr XI/184/2003 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 28 sierpnia 2003 r. w sprawie uchwalenia częściowej zmiany w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego osiedla domów jednorodzinnych "Polesie" w Koźienicach.
- Uchwała nr XVI/293/2003 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 18 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w Łuczynowie Gmina Koźienice zwanego: miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego "Łuczynów I".
- Uchwała nr XVIII/310/2004 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie uchwalenia częściowej zmiany w miejscowym planie szczegółowym zagospodarowania przestrzennego osiedla domów jednorodzinnych "Borki I" w Koźienicach.
- Uchwała nr XVIII/311/2004 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego przy ulicy Dolnej w Koźienicach.
- Uchwała nr XIX/335/2004 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 25 marca 2004 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla "Stara Wieś II" w Koźienicach.

- Uchwała nr XXXVII/587/2005 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 29 czerwca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentów obszaru miasta Koźienice:
  - przy ul. Wójcików i przy ul. Hamernickiej,
  - przy ul. Lubelskiej i drodze powiatowej Nr 34519,
  - przy ul. Polnej i przy ul. Zielonej,
  - przy ul. Lubelskiej (koło Domu Opieki Społecznej),
  - przy ul. Zdziczów i przy ul. Warszawskiej.
- Uchwała nr XXXVII/588/2005 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 30 czerwca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentów obszaru wiejskiego Gminy Koźienice w obrębie sołectw: Janików, Kociołki, Nowiny i Psary.
- Uchwała Nr XXXVIII/609/2005 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 25 sierpnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Centrum miasta Koźienice.
- Uchwała nr XL/633/2005 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 29 września 2005 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Łuczynowie, Gmina Koźienice.
- Uchwała nr XLII/672/2005 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 15 grudnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentów obszaru gminy Koźienice w obrębie sołectw: Brzeźnica, Chinów, Janów, Łuczynów, Ruda, Śmietanki i Wola Chodkowska.
- Uchwała nr LIV/805/2006 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 28 września 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Psary.
- Uchwała Nr III/23/2006 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 21 grudnia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego przy ul. Warszawskiej w Koźienicach – "Polesie II".
- Uchwała nr V/53/2007 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 22 lutego 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Wola Chodkowska.
- Uchwała nr XXXVIII/445/09 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 29 października 2009 r. W sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie sołectwa Śmietanki.
- Uchwała Nr XL/467/09 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 17 grudnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie sołectwa Janików i Janików Folwark.

- Uchwała nr LI/528/2010 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 9 września 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie sołectwa Chinów.
- Uchwała nr VII/28/2011 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 3 lutego 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Aleksandrówka gmina Kozienice.
- Uchwała nr VII/29/2011 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 3 lutego 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Nowiny gmina Kozienice.
- Uchwała nr XIII/76/2011 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 30 czerwca 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie geodezyjnym Świerże Górne, obrębie geodezyjnym Wilczkowie Górne i obrębie geodezyjnym Michałówka.
- Uchwała nr XIV/99/2011 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 1 września 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie sołectwa Ryczywół.
- Uchwała nr XV/120/2011 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 20 października 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w obrębie sołectwa Majdany.
- Uchwała nr XVIII/163/2012 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 23 lutego 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie geodezyjnym miasta Kozienice i obrębie geodezyjnym PSK Kozienice – zwanego "Kozienice Północ".
- UCHWAŁA nr XXII/207/2012 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 30 sierpnia 2012 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie geodezyjnym Kozienice PSK - zwanego "Kozienice-Oczyszczalnia".
- UCHWAŁA nr XXIX/305/2013 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 24 stycznia 2013 roku w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego przy ul. Warszawskiej w Kozienicach - "Warszawska I" dla obszaru położonego w rejonie ul. Warszawskiej i ul. Legionów.
- Uchwała nr XXXIII/332/2013 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 25 kwietnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie geodezyjnym Nowiny - zwanego "Nowiny-Boiska".
- Uchwała nr VI/38/2015 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 13 marca 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębów geodezyjnych Wilczkowie Górne, Michałówka, Świerże Górne, gmina Kozienice.

- Uchwała nr XII/103/2015 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 3 grudnia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie sołectwa Janów zwanego "Janów II".
- Uchwała nr XXI/190/2016 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 20 września 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Łuczynów gmina Kozienice.

Dzięki sukcesywnie prowadzonym pracom na koniec roku 2016 ponad 20% obszaru gminy Kozienice było objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka ogólna gminy Kozienice

Kozienice leżą w południowej części województwa mazowieckiego, pomiędzy Warszawą a Radomiem, w dolinie Wisły na granicy jednego z najbogatszych przyrodniczo kompleksów leśnych – Puszczy Kozienickiej.

Granice administracyjne gminy przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 1. Granice gminy Kozienice.

Źródło: www.google.com/maps.

Gmina Kozienice – z miastem będącym siedzibą powiatu - jest gminą o charakterze miejsko-wiejskim. Na jej terenie znajduje się 36 sołectw i 6 komitetów osiedlowych.

Powierzchnia gminy zajmuje 24 448 ha, w skład której wchodzi:

- tereny zurbanizowane – 15,8 km²,
- tereny rolne – 112,6 km²,
- tereny leśne – 100,5 km²,
- nieużytki – 16,1 km².

Na koniec roku 2017 gminę zamieszkiwało 29 787 osób, w tym:

- obszar miejski 17 518 osób,
- obszar wiejski 12 269 osób.

Na terenie gminy Kozienice w ostatnich latach obserwuje się coroczny spadek liczby mieszkańców.

Rozwój społeczno-gospodarczy Kozienic od wielu lat charakteryzuje się tendencją wzrostową. Najwyraźniej widać to w obszarze budownictwa i infrastruktury komunalnej. Inwestycje własne – przy wsparciu

z funduszy zewnętrznych - pozwoliły uporządkować w 100 % gospodarkę wodno-ściekową, a także w wysokim stopniu Infrastrukturę drogową, oświatową i sportową.

Miasto wzmacnia się na mapie Polski. Niewątpliwym sukcesem jest wyróżnienie Kozienic w ogólnopolskim niezależnym rankingu, pt. „Ranking gmin - gdzie żyje się najlepiej”, w którym to w gronie najlepszych polskich gmin miejsko-wiejskich Kozienice zajęły bardzo dobre IV miejsce, co uplasowało je także na I miejscu w woj. mazowieckim.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Pierwsza zapisana nazwa miasta pojawiła się w 1429 r. jako Coszinicze, co należy czytać jako Kozienice. Obecna forma pojawia się po raz pierwszy w zapiskach z 1569 r., jako Kozienycze. Przeobrażenie nastąpiło poprzez zmianę grupy -in w -en (częste zjawisko w ówczesnej polszczyźnie). Według Kazimierza Rymuta („Nazwy miast Polski”) nazwa pochodzi od nazwy osobowej Kozina - istnienie osoby o takim imieniu, nazwisku lub przezwisku potwierdzają źródła historyczne.

Początki osadnictwa na obszarze obecnej gminy Kozienice sięgają X - XI wieku. Tu zatrzymywał się w czasie polowań i podróży z Krakowa na Litwę król Władysław Jagiełło. W latach 1179 - 1209 powstała wieś ufundowana przez braci Derśława (wojewodę sandomierskiego) i Wita (biskupa płockiego). W źródłach historycznych Kozienice pojawiły się stosunkowo późno. Pierwsza wzmianka pochodzi z akt królewskich z roku 1206, a dotyczy nadania tych ziem klasztorowi Norbertanek w Płocku. Kolejne wiadomości o Kozienicach pojawiają się w roku 1326, kiedy Władysław Łokietek wydał przywilej, na mocy którego wieś została objęta prawem magdeburskim, a król jej właścicielem.

To, co pierwotnie ograniczało rozwój, czyli lokalizacja Kozienic z dala od istotnych w skali kraju miast, z czasem stało się czynnikiem ten rozwój „napędzającym”. Znaczne połacie lasów w pobliżu traktu prowadzącego z Krakowa do Wilna sprawiły, że okolica stała się jednym z ulubionych miejsc polowań króla Władysława Jagiełły. Król był częstym gościem Kozienic od początku swoich rządów (1386 r.), niemal do samej śmierci w 1434 r. Położenie na uboczu, bliskość wielkich zasobów drewna oraz szlaku wodnego (Wisła) zdecydowały o tym, że to w Kozienicach doszło do budowy konstrukcji, która odegrała ważną rolę w wielkiej wojnie z zakonem krzyżackim. Zimą na przełomie 1409 i 1410 r. zbudowano tu części składowe mostu pontonowego (pierwszego tego typu w Polsce), który po przeprawie wojsk polskich zmierzających na wojnę z Krzyżakami, został później spławiony do Płocka.

Od czasów Jagiełły, wieś stanowiła miejsce częstych pobytów kolejnych władców Polski. Od 1429 r. (kiedy Władysław Jagiełło oficjalnie ponownie włączył Kozienice pod administrację królewską) do upadku Rzeczypospolitej Kozienice związane były z dobrami królewskimi i królewskim dworem myśliwskim. Popularności miejsca w owym czasie sprzyjało również położenie w niedalekiej odległości od traktów: od Morza Bałtyckiego na Ruś i do Morza Czarnego oraz ze stolicy Korony - Krakowa do stolicy Litwy - Wilna. Tym ostatnim bardzo często podróżowali Jagiellonowie. Król Władysław Jagiełło polecił nawet wybudować

w Kozienicach pierwszy dwór, w którym w 1467 r. urodził się jego wnuk, syn Kazimierza Jagiellończyka, późniejszy król - Zygmunt I Stary. Upamiętnia to wzniesiona około 1517 r. (a zachowana do dziś) murowana, renesansowa kolumna w pałacowym parku. Na jednej z przytwierdzonych do niej tablic znajduje się łaciński wiersz biskupa płockiego Andrzeja Krzyskiego sławiący to wydarzenie.

Do czasów założenia na części gruntów - miasta, Kozienice były dużą wioską. W pierwszych dziesięcioleciach XVI wieku zamieszkiwało ją kilku kmieci uprawiających łącznie cztery łany pola, kilkunastu zarodników (poddanych posiadających jedynie zagrody), paru łowczych strzegących zwierzyny, młynarz i przewoźnicy rzeczni. Dopiero w 1507 r. mieszkańcy poprosili o założenie tutaj miasta. W początkach XVI wieku sama Królowa Bona wprowadzała w Kozienicach i okolicznych wsiach początki nowoczesnej wówczas gospodarki folwarcznej.

W roku 1549 Zygmunt II August nadał staroście radomskiemu - Piotrowi Firlejowi przywilej założenia wójtostwa, a Kozienice uzyskały przywilej lokacyjny na prawie niemieckim. Król zalecił wtedy uporządkowanie terenów położonych bliżej dworu oraz oczyszczenie okolic pozwalające na rozbudowę. Piotr Firlej miał więc za zadanie założenie miasta na części gruntów Kozienickich. Dotychczasowa wieś Kozienice, położona na lewym brzegu rzeki Zagożdżonki, miała być w przyszłości nazwana Starą Wsią. Ostatecznie nadanie praw miejskich zatwierdził Sejm Walny w Piotrkowie 3 lipca 1550 r. (Kozienice stały się miastem na prawie magdeburskim). W 1557 r. król odpowiednio uposażając stanowisko plebana, ufundował parafię w Kozienicach. Rok później Kozienice uzyskały prawo organizowania trzech jarmarków, czyli dorocznych targów.

Kolejne wieki przyniosły zmiany, które miały istotny negatywny wpływ na rozwój Kozienic. Przeniesienie stolicy do Warszawy, ograniczyło znaczenie traktu z Krakowa na Litwę - przez co, pozostawione na uboczu Kozienice stopniowo podupadały. Dawny dwór królewski wymagał remontu. W 1590 r. spośród dóbr królewskich wyodrębniono grupę tzw. ekonomii czyli majątków przeznaczonych wyłącznie na utrzymanie dworu królewskiego. W 1596 r. do tej grupy dołączono Ekonomię Kozienicką (Kozienice wraz z 12 sąsiednimi wsiami). W 1607 r. Zygmunt III Waza przekształcił Ekonomię Kozienicką w tenutę (tzw. starostwo niegrodowe), co oznaczało zmianę w sposobie administrowania majątkiem. Ekonom był krótkoterminowym zarządcą dóbr, podczas gdy tenutariuszowi nadano je dożywotnio. Jednak w 1710 r. Kozienice wraz z pobliskimi miejscowościami ponownie włączono do ekonomii królewskich, dzięki zamianie dóbr dokonanej przez króla Augusta II Sasa. Aż do końca istnienia Rzeczypospolitej majątek ten był nazywany Ekonomią Kozienicką.

Kozienice nie uniknęły jednak losu wielu polskich miast i miasteczek. Okres wzrostu i rozwoju skończył się w połowie XVII w. Katastrofalne skutki przyniosła epidemia cholery w 1652 r. oraz okres potopu szwedzkiego. Przez miasto dwukrotnie przemaszerowała armia szwedzka. W 1656 r. bliski powiat radomski był miejscem kilku bitew oddziałów Stefana Czarneckiego z wojskami szwedzkimi. Rok później Kozienice uległy spaleni w wyniku najazdu stronnika Szwedów Księcia Siedmiogrodzkiego Jerzego Rakoczego.

Według wyników lustracji, w 1660 r. Kozienice stanowiło zaledwie 29 domów. Aby pomóc miastu król Jan III Sobieski zwolnił je na 15 lat od wszelkich podatków.

Miasto stopniowo się odbudowywało, ale „odrobienie” strat demograficznych trwało jeszcze długie lata, tym bardziej, że i w późniejszym okresie nie omijały Kozienic klęski. W roku 1704 wojska szwedzkie ponownie spustoszyły miasto, a w latach 1708 - 1711 mieszkańców zdziesiątkowała epidemia dżumy. Wyniki lustracji przeprowadzonych w latach 1709 - 1745 dowodzą, że przez ponad pół wieku liczba ludności nie powiększyła się, a stan budownictwa Kozienic (nieliczne, głównie drewniane, w złym stanie) pogarszał się.

Istotnym w historii Kozienic był okres panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego.

W 1769 r. król nadał miastu prawo organizowania 12 jarmarków. W 1777 r. zakończono budowę pałacu wg projektu Franciszka Placidiego. Pracami kierował zarządca Ekonomii Kozienickiej - Jan Kanty Fontana. Po pożarze w 1782 r. miasto zostało odbudowane wg projektów tego samego artysty. W 1785 r. wybudowano tu hamernię, czyli walcownię miedzi, później (w latach 1784 - 1788) rusznikarnię (największą w Rzeczypospolitej fabrykę broni palnej słynącą sztucerkami kozienickimi), czyli manufakturę produkującą sztucery. Ta ostatnia zatrudniała około 25 robotników.

Rok 1794 zapisał się czarną kartą w dziejach Kozienic. Podczas Insurekcji Kościuszkowskiej wojska carskie zniszczyły rusznikarnię. Zniszczono także hamernię, ta jednak została odbudowana. Innymi przedsiębiorstwami działającymi w Kozienicach były browary oraz gorzelnia. Podczas wojny polsko - rosyjskiej 1792 r. właśnie w Kozienicach oraz w Sieciechowie stacjonowały wojska polskie pod wodzą ks. Józefa Poniatowskiego (Kozienice) i Tadeusza Kościuszki (Sieciechów), gdy doszło do przystąpienia króla do Konfederacji Targowickiej. W 1794 r. wojska rosyjskie idące przeciwko Kościuszcze splądrowały i zniszczyły Kozienice. Po upadku powstania pałac kozienicki padł łupem generała Aleksego Chruszczowa. Na mocy III rozbioru Ekonomia Kozienicka dostała się w ręce austriackie, dobra królewskie rozgrabiano. Pozostały budynki pałacowe, ale ogołoczone praktycznie ze wszystkiego. Na początku 1813 r., po odwróceniu wojsk napoleońskich spod Moskwy, Kozienice znalazły się na obszarze okupowanym przez wojska rosyjskie.

Nowy okres w dziejach miasta i pałacu związany jest z dekretem cara Mikołaja I z 1835 r. przekazującym dobra kozienickie generałowi Iwanowi Dehnowi, jako majorat. W 1842 r. w wyniku przemian administracyjnych Kozienice zostały miastem okręgowym należącym do powiatu radomskiego. W 1851 r. po śmierci Iwana Dehna majorat Kozienice odziedziczył jego syn Włodzimierz Waldemar. W okresie powstania styczniowego, w latach 1863 - 1864 obszary Puszczy Kozienickiej stały się terenem starć pomiędzy oddziałami powstańczymi, a wojskami carskimi. W 1867 r. w wyniku nowego podziału administracyjnego kraju, ustanowiony został Powiat Kozienicki. Zbudowana została szosa do Radomia oraz istniejący do dziś kościół pod wezwaniem Św. Krzyża. W 1888 r. kolejnym właścicielem dóbr kozienickich została córka Włodzimierza - Olga Włodzimierzowa Wolnarska. To ona postanowiła przebudować pałac Kozienicki w stylu renesansu francuskiego sprowadzając w tym celu do Kozienic francuskiego architekta

Francoisa Arveuf'a. Po przebudowie w latach 1896 - 1900, rezydencja kozienicka zyskała nowy charakter. Na początku XX w. (w latach 1905 - 1906) wzniesiono w Kozienicach cerkiew prawosławną, głównie dla potrzeb stacjonującego w mieście 25 Smoleńskiego Pułku Piechoty. Drewniany budynek, z uwagi na zły stan techniczny został rozebrany pod koniec lat 30-tych XX w. W roku 1910 została zbudowana linia kolejowa łącząca Kozienice z Bąkowcem.

Podczas I wojny światowej Kozienice były parokrotnie zajmowane przez wojska walczących ze sobą państw. Po wojnie dobra Kozienic stały się ponownie własnością państwa. W ogromnych gmachach pałacu mieściły się początkowo niemal wszystkie urzędy państwowe oraz gimnazjum i szkoła spółdzielczo - handlowa. W 1937 r. urząd powiatowy przystąpił do opracowywania nowego planu rozbudowy Kozienic na 16 - tysięczne miasto. Kozienice zaczęły się rozwijać w szybkim tempie.

Niestety rok 1939 i wybuch II wojny światowej przyniósł kolejne tragiczne dla miasta wydarzenia. We wrześniu w zajętych przez wojska budynkach wybuchł pożar niszcząc całkowicie pałac i prawą oficynę, trawiąc biblioteki i zbiory. W takim stanie mury pałacu stały aż do 1942 r., kiedy przystąpiono do ich rozbiórki. W styczniu 1940 r. w mieście powstało getto dla liczącej wtedy prawie 4800 osób, żydowskiej ludności Kozienic oraz okolic. Dziś jedynym śladem po istnieniu wspólnoty żydowskiej w Kozienicach jest cmentarz - kirkut. 15 stycznia 1945 r. niemieccy okupanci wycofali się z miasta, do którego wkroczyła Armia Czerwona.

W 1945 r. powstał w Kozienicach pierwszy po wojnie zakład przemysłowy - Fabryka Kalafonii i Terpentyny. W latach 1957 - 1958 przystąpiono do odbudowy pałacu. W kolejnym dziesięcioleciu zbudowano Kozienicką Fabrykę Mebli i rozpoczęto budowę Elektrowni Kozienice (z tą Kozienice kojarzone są obecnie najczęściej). W latach 1970 - 1985 powstała na terenie Kozienic fabryka elektronicznych kondensatorów ceramicznych, rozwinął się przemysł drzewny i infrastruktura na terenie miasta, w roku 1981 oddano do użytku pierwszy oddział nowego szpitala miejskiego. Miasto zaczęło się powoli przeobrażać i rozwijać intensywniej, powstały nowe osiedla. W roku 1987 Kozienice liczyły już 19 400 mieszkańców.

Rozwój miasta związany jest w największym stopniu z elektrownią w pobliskich Świerżach Górnych i towarzyszącymi zakładami.

Obecnie jednak Kozienice, ze względu na walory przyrodnicze i kulturowe przekształcają się z ośrodka przemysłowego w ośrodek rekreacyjno - wypoczynkowy.

5.2.3. Historyczne układy przestrzenne

W wyniku założenia w 1549 r. (na życzenie Zygmunta II Augusta, który zlecił to zadanie Piotrowi Firlejowi) na terenach Kozienic wójtostwa, dotychczasowa wieś Kozienice została podzielona na: miasto Kozienice - po lewej stronie Zagózdźdżonki z kościołem i dworem oraz wieś Kozienice, zwaną Starą Wsią - po prawej stronie rzeki. Jednak wydarzenia kolejnych wieków wywarły niemały wpływ na rozwój Kozienic. O zniszczeniach wojennych świadczą wyniki lustracji z 1660 r. - po wojnach szwedzkich było tu tylko 29 domów. Wiek XVII to czas pogłębiającego się regresu. W 1704 r. miasto znów zniszczyli Szwedzi. Według

inwentarza z 1709 r. w mieście znajdowało się jedynie 49 domów. Dopiero dane z 1764 r. wskazują na wzrost liczby ludności w stosunku do okresu przed potopem szwedzkim.

Po I rozbiórce Polski Kozenice należały do ulubionych królewskich miejscowości, w wyniku czego na miejscu dawnego drewnianego dworu, postawiono nowy murowany pałac królewski. Wokół pałacu założono park, przecięty doliną - dla potrzeb założenia parkowego uregulowanej - rzeki Zagożdżonki. Zabudowa miasta nadal jednak była drewniana i chaotycznie rozmieszczona.

Obecny układ przestrzenny miasta ukształtował się pod koniec XVIII wieku. Wpłynęły na to, pośrednio pożar, który nawiedził miasto w 1782 r. (25 czerwca) i strawił większość obszaru ówczesnego miasta, a bezpośrednio - plan odbudowy Kozenic autorstwa Jana Kantego Fontany. W wyniku pożaru „drewniana” część miasta w większości spłonęła. Sprowadzony z Warszawy architekt rozpoczął odbudowę Kozenic. Zgodnie ze sporządzonym planem (zwanym „Planta”), Kozenice miały stać się przykładem miasta założonego wg zasad francuskiej szkoły urbanistycznej. Architekt poza nowymi wytycznymi urbanistycznymi, zaznaczył również układ spalonego miasta, z którego wynikało, że na wcześniejszą zabudowę składał się obszerny rynek, a jedynymi okazałymi budynkami poza pałacem były: ratusz i drewniany kościół parafialny, natomiast budynki mieszkalne były w dużej większości drewniane i małe, a układ miasta nieregularny.

„Planta” zaprojektowana przez J. K. Fontanę wykreśliła nowe granice Kozenic. Miastu nadano kształt prostokąta związanego z pałacem w jednolitą symetryczną kompozycję. Osiowość była tu dominującą cechą, a jej podporządkowane zostały dzielnice mieszkalne. Główny wjazd do miasta (od strony południowo - zachodniej) stanowiła szeroka droga do Jedlni, której zakończenie miał stanowić kościół katolicki. Aleja wjazdowa miała się krzyżować z szeroką ulicą poprzeczną. Pomiędzy pałacem a kościołem zaprojektowano ogromny plac rynkowy, o kształcie prostokąta (540m × 175m), co architektonicznie sprawiało wrażenie pustki w środkowej części centrum miasteczka. Rynek pozostawał nie zabudowany, nie licząc drobnego elementu, którym miała być studnia lub pomnik, rozmieszczone na osi pałac - ratusz. Dzielnice mieszkalne, zaplanowano poprzecinać szachownicowym układem ulic i rozdzielić placem rynkowym na dwie połowy: warszawską (południowo - zachodnią) i lubelską (południowo - wschodnią). Obie połacie mieszkalne miały ulice podłużne o szerokości 25 m. W części lubelskiej były dwie główne ulice: Kościelna (obecnie Batalionów Chłopskich) i druga węższa, a w połaci warszawskiej - ulica Maciejewska. W połowie miasta zaplanowano ulicę poprzeczną (także o szerokości 25 m), która w miejscu wejścia do miasta (od strony północno - zachodniej) utworzyłaby z obiegową aleją połaci warszawskiej, półrośdo obsadzone drzewami i opuszczałaby miasto zgodnie z biegiem Zagożdżonki. Tak zaprojektowane miasto miało służyć głównie na potrzeby dworu. Pałac w Kozenicach stanowił więc dominantę, a ulice biegły równoległe do jego osi. Niestety realizacja „Planty” postępowała z dużymi trudnościami, co było wynikiem przede wszystkim biernej postawy mieszkańców Kozenic. Według ustaleń architektonicznych nowe domy

miały być tylko i wyłącznie murowane, kryte dachówką. Wielu zaplanowanych monumentalnych budowli publicznych (w tym budynek ratusza) nie zrealizowano. Wybudowano natomiast fabrykę broni (rusznikarnię) i hamernię. Kozienice rozwinęły się w tym czasie awansując do rangi miasta średniej wielkości w skali kraju. Mimo iż realizacja założeń projektu nie powiodła się, dzięki niej wybudowano nowe, szerokie ulice, połączono osiowo pałac z miastem, do którego wprowadzono też zieleń. Poza otoczeniem ogromnego rynku wraz z pałacem królewskim, gdzie występowała zabudowa z cegły, w ogromnej większości miasta, dominowała zabudowa drewniana.

Kozienice początku XIX w. nie różniły się znacznie od okolicznych wsi. Centrum miasta stanowił kompleks pałacowy i wielka pusta przestrzeń rynku. Część warszawska miasta nadal pozostawała niemal niezabudowana.

W miejscu rynku krzyżowały się drogi, które nie były utwardzone. Po 1825 r. miasto nadal rozwijało się nierównomiernie. W części warszawskiej, znaczna część nowo wybudowanych budynków była już stawiana równolegle do ulic, większość jednak wciąż stawiano „ukośnie”. Połać lubelska miała już drugą - równoległą do przyrynkowej - ulicę z zabudową pojedynczych domów, za nimi zaś aż do mostu ciągnęła się wciąż nieuporządkowana mozaika domów. W 1836 r. w połaci lubelskiej dodano węższe uliczki przyrynkowe i uporządkowano zabudowę. Rynek był wciąż praktycznie pusty z wyjątkiem jednego budynku stanowiącego własność kościelną. W 1860 r. w mieście było 10 ulic, plac stanowiący rynek miejski, szpital, szkoła elementarna i ewangelicka, poczta, 4 zajazdy, 14 karczm, hamernia, garbarnia, browar, farbiarnia, sieczkarnie, kramy murowane oraz dom murowany, w którym mieścił się magistrat. Miasto nadal nie było wybrukowane. W 1867 r. z powiatu radomskiego, przez wydzielenie obszaru 1883 km² utworzono powiat kozienicki. Pociągnęło to za sobą ożywienie gospodarcze i zainicjowało znaczące zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym Kozienic. W drugiej połowie XIX w. wybudowany był już „trakt bity” z Radomia do Kozienic. Przed samym wybuchem I wojny światowej, w mieście było już 16 ulic oraz siedziba powiatu, magistrat, sąd, rejentura i 3 kasy. Miasto liczyło wtedy 6,5 tys. mieszkańców. Na terenie miasta znajdowały się też poczta, telegraf i 6 szkół początkowych. W owych czasach w Kozienicach powstały także szpital i koszary wojskowe.

Władze powiatu w 1937 r. pragnąc zapobiec bezładnej zabudowie szybko rozwijającego się miasta przystąpiły do opracowania nowego planu zakładającego dalszą rozbudowę Kozienic. Największy nacisk położono na wydobycie zatraconej w XIX wieku osi głównej miasta. Przed rokiem 1939 Kozienice miały już 30 ulic, 3 place, park państwowy i ogród kościelny, a niektóre główne ulice nawet nawierzchnią utwardzoną. Stary drewniany kościół katolicki rozebrano w 1869 r., a lokalizacja nowego murowanego budynku znalazła się w północno - zachodniej części rynku. Zmiana ta pociągnęła za sobą powiększenie ogrodu pałacowego o teren dawnego placu kościelnego.

W Kozienicach istniała też synagoga zbudowana w 1898 r., ulokowana na południe od ulic: Magietowej i Lubelskiej. Była ona pozostałością po społeczności żydowskiej zamieszkującej miasto i okolice. Obszar cmentarza żydowskiego przy ulicy Radomskiej i Wójcików, na terenie którego znajdują się fragmenty ponad 100 kamiennych nagrobków objęty jest strefą ochrony konserwatorskiej. Obecnie większość wsi w gminie ma charakter ulicówek, z zabudową zagrodową.

W strukturze miasta wyróżnia się osiowe zabytkowe założenie pałacowo - parkowe z końca XVIII w. i zabytkowy układ centrum miasta. Obszar ten również objęty jest strefą ochrony konserwatorskiej.

Układy przestrzenne wsi oparty jest w większości na tzw. ulicówce, z bardziej lub mniej rozproszoną zabudową. Domy usytuowane szczytem do drogi, a przy budynkach mieszkalnych występują zabudowania gospodarcze, w większości nie połączone z zabudowaniami mieszkalnymi. Charakterystyczny układ przestrzenny istnieje w Ryczywole, gdzie bardzo czytelny układ centrum wsi tworzy kwadrat dróg, z kościołem – dominantą w pierzei rynku.

5.2.4. Walory naturalne

Do form ochrony przyrody na terenie gminy Kozienice zalicza się:

- Obszary Natura 2000,

Na terenie gminy Kozienice zlokalizowane są 3 obszary Natura 2000: Puszcza Kozienicka (PLH140035), Dolina Środkowej Wisły (PLB140004), Ostoja Kozienicka (PLB140013).

- Park krajobrazowy,

Na terenie gminy Kozienice zlokalizowany jest Kozienicki Park Krajobrazowy. Celem utworzenia Parku było zachowanie naturalnego krajobrazu lasów Puszczy Kozienickiej. Leży w widłach dwóch rzek: Radomki i Wisły.

- Rezerwaty przyrody,

Na terenie gminy zlokalizowane są 3 rezerwaty przyrody: Zagożdżon, Krępiec i Guść.

- Pomniki przyrody,

Na terenie gminy zlokalizowanych jest 57 pomników przyrody w postaci pojedynczych drzew.

- Użytki ekologiczne.

Na terenie gminy zlokalizowanych jest 45 użytków ekologicznych.

5.2.5. Zabytki nieruchome

Teren gminy Kozienice obfituje w cenne obiekty zabytkowe. Znajdują się tu kościoły, kaplice, interesujące założenia pałacowe, a także liczne zabytkowe cmentarze. W połączeniu z atrakcyjnym krajobrazem przyrodniczym stanowi to dobrą bazę do rozwoju turystyki i przyciągnięcia zwiedzających z kraju, zagranicy.

Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę najcenniejszych zabytków na terenie gminy Kozienice:

Zespół pałacowo – parkowy w Kozienicach

Nr rej. MWKZ 315/A/67 z dn. 15.06.1967 i 98/A/81 z dn. 18.03.1981

Zespół pałacowo-parkowy znajduje się przy ulicy Parkowej 5 w płn.-wsch. części miasta.

W skład najokazalszego zabytku w Kozienicach wchodzi: zespół budynków stojących w miejscu XVIII-wiecznego założenia, kolumna Zygmunta I Starego, cmentarz rodziny Denów, wieża i park nawiązujący do dawnego stylu angielskiego.

Karta ewidencyjna zabytków z Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie podaje, że w latach 1896-1900 pałac i budynki oficyn zostały istotnie przebudowane i zachowano zasadniczy układ urbanistyczny w niezmienionej formie.

Data, kiedy pałac uległ zmianie, jest jednak znana. Bardziej dokładny rok przebudowy obiektu przytacza rosyjski magazyn „Stolica i Usadba” z 1914 r., w jednym z rozdziałów pisma zawarta jest informacja że Wonlar-Larski i jego żona Olga Władimirowna z domu Den, sprowadzili w 1899 r. specjalistę francuskiego renesansu arch. François'a Arveuf'a od restrukturyzacji budynków Manor.

Przebudowa i budowa nowych elementów w otoczeniu pałacowym (basen, oficyny, wieża) trwały do roku 1904. Większość prac przy przebudowie kozienickiego pałacu była prowadzona w latach 1900-1902, również przy współudziale belgijskiego architekta de Vègue.

Rezydencja zyskała więc bogate ornamenty sztukateryjne na elewacji, narożne ryzality zamieniono w 2 wieże z wąskimi oknami, zabudowując je ozdobnymi nadstawami. Zarówno dekarzy, jak i materiały do dachów, Wonlar-Larscy sprowadzili z zagranicy. Poprzedni dach z blachy pomalowanej na kolor czerwony został zastąpiony łupkowymi dachówkami. Przekształceniu uległy także wnętrza pałacu. Pomieszczeń było około 100. Większość z przeznaczeniem dla gości w przebudowywanych oficynach. 40 sal znajdowało się w samym pałacu.

Po przebudowie pałac zachwycał oczy swym pięknem aż do II wojny światowej. II wojna światowa ostatecznie zatarła świetność pałacu. 12.09.1939 r. stacjonujące w nim wojsko niemieckie podłożyło celowo ogień. Wraz z głównym budynkiem spaliła się oficyna gościnna. Straż pożarna nie została przez Niemców dopuszczona do gaszenia pożaru. Z dawnego założenia pałacowego została tylko wieża, wozownia i dawne pomieszczenia kuchenne. Ocalały prawdopodobnie tylko dlatego, że mieściła się w nich poczta i łącznica telefoniczna. W 1942 r. ruiny zgliszcz rozebrano, część cegły z rozbiórki została

wykorzystana do rozbudowy szpitala powiatowego przy ul. Lubelskiej. Po zakończeniu wojny resztki, jakie pozostały po pałacu, sprzedano mieszkańcom miasta, którzy wykorzystali ten materiał do odbudowy swoich domów.

Po wojnie ocalała wieża oraz dawna oficyna kuchenna z wozownią i stajniami ze zniszczonymi pomieszczeniami. W miejscu spalonego pałacu w latach 50. XX w. władze miasta postanowiły wybudować budynek jako siedzibę Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. Projekt opracował inż. arch. Kokozow. Budowę rozpoczęto w 1957 r., zakończono w 1961.

Kubatura budynku wynosi 9200 m³. W części środkowej, na drugim piętrze znajduje się sala konferencyjna. Został w niej wykonany strop kasetonowy na wzór stropu pałacowego. Natomiast na zewnątrz budynku nad drugim piętrzem jest ściana w rodzaju attyki, na której w najwyższej jej części został umocowany symbol Koźienic przedstawiający na niebieskim tle jelenia skaczącego ponad drzewami. Obecnie w głównym budynku mieści się Urząd Miejski. Na wprost niego widnieje długa aleja. Swoją początek ma przy niezamykanej bramie wjazdowej z okalającymi ją po bokach 4 kolumnami. Na dziedzińcu zabytkowy basen, latem wypełniony wodą, wykorzystywany jest także jako miejsce na imprezy okolicznościowe.

Z dawnego zespołu pałacowego zachowały się do dziś:

- dawna wozownia i stajnia połączone w jeden zespół z obiektem dawnej oficyny kuchennej - lat 1778-82, przebudowana w latach ok. 1896-1900
- wieża (prawdopodobnie przełom XIX i XX w.)
- kamienne schody od strony parku (z poł. XIX w.)
- 2 cokoły pod rzeźby myśliwskie (z 2. poł. XVIII w.)
- cokoły z dwoma XIX-wiecznymi wazonami
- 4 XIX-wieczne słupy bramy wjazdowej
- 8 kolumn oświetleniowych
- basen obłożony kamiennym obramieniem.

Kościół pw. Św. Krzyża w Koźienicach

Nr rej. MWKZ 277/A/84 z dn. 27.12.1984

Kościół postawiony został w latach 1868-1869 za probostwa ks. Józefa Khauna dzięki finansowemu wsparciu gen. Włodzimierza Dena. Kamień węgielny wmurowany został w dniu 14.06.1868 r., konsekrowany przez biskupa sandomierskiego ks. Michała Józefa Juszyńskiego w dniu 24 października 1869 r. Kościół znajduje się w samym centrum Koźienic, przy głównym skrzyżowaniu ulic miasta: Warszawskiej, Lubelskiej, Radomskiej oraz Kochanowskiego, nieopodal dworca autobusowego. Zbudowany jest na zadrzewionej działce, ogrodzonej żelaznymi przesłami z ceglanymi, otynkowanymi słupkami. Od strony pn. teren kościelny graniczy z Ogrodem Jordanowskim.

Kościół rozplanowany jest na rzucie prostokąta, trzynawowy, z szerszym od nawy głównej prezbiterium zamkniętym trójbocznie, z 2 zakrystiami, które mają oddzielne wejścia z zewnątrz. Wejście główne prowadzi przez frontową kruchtę, nad którą usytuowany jest chór muzyczny i wieża kościelna. Dodatkowe dwa wejścia boczne po obu stronach fasady. Wysoka jednokondygnacyjna bryła budowli zakończona jest dwukondygnacyjną wieżą. Fasada budynku ma dominującą środkową wieżę, wejście główne oraz nawy boczne rozdzielone są uproszczonymi pilastrami. Wieża z dzwonnica na wysokości dwóch trzecich przedzielona została gzymsem międzykondygnacyjnym. Wejście główne do kościoła prowadzi poprzez dwuskrzydłowe drzwi, zamknięte łukiem pełnym z ozdobnym boniowanym gzymsem. Wieżę wieńczy trójkątny tympanon, nad którym wznosi się dzwonnica z blachy, przepruta z każdej strony otworami dzwonowymi, przestłoniętymi metalową, poziomą żaluzją, z dachem iglicowym zwieńczonym krzyżem. Elewacje boczne zostały symetrycznie rozdzielone pilastrami z otworami okiennymi zamkniętymi łukiem prostym, okolone gzymsami z drzwiami prowadzącymi do dzwonnicy. Elewacja pd. jest symetryczna z drzwiami do zakrystii, oknami flankującymi prezbiterium oraz blendą, w której umiejscowiono krzyż i rzeźbę przedstawiająca Pietę.

Najpiękniejszymi elementami wnętrza świątyni są rokokowe ołtarze - główny i cztery boczne - rozmieszczone symetrycznie w nawach bocznych. W prezbiterium znajdują się również: po prawej stronie, nad wejściem do pomieszczenia dla ministrantów, obraz Świętej Rodziny z 1883 r. autorstwa Wojciecha Gersona; po przeciwnej stronie nad drzwiami zakrystii obraz z 2. poł. XVIII w. św. Jana Nepomucena pędzla Szymona Czechowicza, ofiarowany kościołowi przez Jana Kantego Fontanę. Na ścianie tęczowej zawieszono są 2 wielkie obrazy olejne z końca XVIII w. Z lewej strony obraz z wyobrażeniem Matki Bożej Anielskiej z Dzieciątkiem Jezus na ręku, po prawej natomiast przedstawiający Matkę Boską Różańcową z Dzieciątkiem oraz klęczącymi postaciami św. Dominika i św. Klary. Wyposażenie świątyni uzupełnia również polichromowana ambona, wykonana z drewna. Marmurowa chrzcielnica (ufundowana w 1929 r.) umiejscowiona została pomiędzy prezbiterium a prawym ołtarzem bocznym.

Zabytek dostępny przez cały rok (w trakcie mszy) lub po uprzednim uzgodnieniu telefonicznym z proboszczem parafii.

Zespół klasztorny Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących

Zespół klasztorny Franciszkanek od Cierpiących powstały na początku XX w. z inicjatywy siostry Kazimierzy Gruszczyńskiej. Na rodzinnej posesji Matki Kazimierzy powstał dom zakonny, a następnie dom nowicjatu, którego budowę ukończono w 1927 r. W skład zespołu przy ul. Konstytucji 3-go Maja wchodzi: kamienna figura św. Józefa, kaplica murowana i kościół pw. św. Józefa z 1915 r., murowany budynek ZOZ z 1914 r. i budynek gospodarczy z I i II ćw. XX w. oraz brama i mur klasztoru z lat 20. XX w. W obrębie zabudowań znajduje się kapliczka z figurą św. Franciszka z 1914 r. i figura Matki Boskiej z 1903 r. Obydwa obiekty są murowane. Od listopada 2009 r. do października 2012 r. został przeprowadzony pod nadzorem

Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków gruntowny remont budynków zgromadzenia. W dniu 6.06.2012 r. nastąpiło jego poświęcenie.

Hamernia, czyli walcownia miedzi z XVIII w. w Koźienicach

Po pożarze w 1782 r. odbudową Koźienic był zainteresowany sam król Stanisław August Poniatowski, który aprobował plan odbudowy miasta, udzielał pomocy finansowej i był zwolennikiem rozwoju przemysłu. Pod koniec XVIII w. powstaje więc fabryka broni palnej z własną hamernią czyli walcownią, w której przekuwa się miedź. Ta powstała manufaktura królewska produkowała nowoczesne, gwintowane sztucery w ilości ok. 500 szt. broni rocznie, w które uzbrajano kompanie strzeleckie. W czasie powstania kościuszkowskiego (1794 r.) wojska rosyjskie obrabowały miasto i zniszczyły manufakturę. Do dzisiejszych czasów przy ul. Hamernickiej ocalał tylko drewniany budynek dawnej walcowni miedzi.

Kramy kupieckie z XIX w.

Nr rej. MWKZ 246/A/84 z dn. 20.03.1984

Do pożaru miasta w 1782 r. zabudowa Koźienic była w całości drewniana. Najstarsze murowane domy powstały pod koniec XVIII w. i I poł. XIX w. w wyniku odbudowy miasta na podstawie planu regulacyjnego. Z tego okresu zachowało się kilka domów przy ul. Kochanowskiego i Radomskiej. Kramy kupieckie znajdujące się przy ul. Radomskiej wybudowano ok. 1820 r. Odbudowane w latach 90-tych są długim, wąskim, parterowym budynkiem, z podcieniem na drewnianych słupach – jeden z nielicznych tego typu obiektów w Polsce.

Kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda w Brzeźnicy

Nr rej. MWKZ 282/A/85 z dn. 1.03.1985

Obecny kościół jest piątą, kolejną świątynią w Brzeźnicy. Wybudowany według projektu znanego warszawskiego architekta i konserwatora zabytków, Jarosława Wojciechowskiego, stanowi ciekawy przykład architektury neoromańskiej. Prace budowlane trwały na przestrzeni lat 1925- 1934, choć już do 1930 r. wykonano 3/4 całości prac.

Kościół wznosi się na placu przykościelnym o wymiarach ok. 75x50 metrów.

Podstawowym materiałem budulcowym ścian kościoła jest surowa czerwona cegła położona w układzie polskim, natomiast cokół, o wysokości ok. 132 m, wykonano z granitu ciosanego.

Ciekawa i rozbudowana architektura budowli przykuwa uwagę zróżnicowaną formą. Zestaw różnych brył wpływa na ekspresję monumentalnej struktury budynku sakralnego. Rzut jednonawowego kościoła poprzedza od zachodu kwadratowa kruchta główna, do której prowadzi domek portalowy. W kruchcie znajduje się chrzcielnica, dwie identyczne drewniane rzeźby Jezusa Chrystusa na krzyżu, a także tablice z listą duszpasterzy w Brzeźnicy w XX w., historią lokalnej parafii oraz tablica z nazwiskami 184 mieszkańców

gminy Brzeźnica, żołnierzy AK-BCh i członków Polskiego Państwa Podziemnego poległych i zamordowanych podczas II wojny światowej. Po bokach kruchty zaprojektowano prostokątne pomieszczenia: od północy (lewa strona od wejścia) klatka schodowa, od południa pomieszczenie z urządzeniami ogrzewczymi, dalej zaś kruchty boczne z gankami na planie prostokąta. Korpus nawy jest trójprzęsłowy, po bokach 2 pierwszych przęseł występują regularne prostokątne, płytkie wnęki. Po bokach trzeciego przęsła architekt zaprojektował 2 kaplice: po lewej na planie prostokąta, zamkniętego półkoliście (kaplica Najświętszej Marii Panny), po prawej stronie prostokątna kaplica św. Franciszka, dawniej sala katechetyczna. Znakiem po wojennych zniszczeniach świątyni są ślady po pociskach artyleryjskich oraz 5 pocisków artyleryjskich wmurowanych w południowe mury.

Przestronne wnętrze świątyni o systemie filarowo- szkarpowym jest otynkowane z wnękami komunikującymi się z prostokątnymi przęsłami nawy, zamkniętym łukiem pełnym i arkadami. W budowlu występuje kilka rodzajów sklepień – kolebkowe (beczkowe) na gurtach, z lunetami w nawie. W prezbiterium, kruchtach, w gankach po boku krucht bocznych znajdziemy sklepienia krzyżowe.

Dzwonnica przy kościele pw. św. Jakuba Apostoła w Świerżach Górnych

Nr rej. MWKZ 851 z dn. 29.01.1959, 318 z 15.06.1967 oraz 159/A z 18.03.1982

Dzwonnica została wybudowana w 1744 r. razem z drewnianym, modrzewiowym kościołem pw. św. Jakuba Apostoła w Świerżach Górnych. Po 2 wiekach istnienia, w wyniku działań wojennych na przyczółku warecko-magnuszewskim, kościółek został zrujnowany w 1944 r. Do czasów nam obecnych, pomimo zniszczeń w latach I i II wojen światowych, dzwonnica jednak pozostała i możemy obecnie podziwiać ten wyjątkowy zabytek.

Dzwonnica znajduje się na terenie podwórza kościelnego, w jego północno-wschodnim rogu.

Fundamenty zabytku są betonowe, wypełnione kamieniem i cegłą. Drewniane podwaliny, w ilości 6 sztuk, ułożone są krzyżowo, mają wymiary 30x30 cm. Podwaliny opierają się na podmurówce, natomiast same dają wsparcie dla 9 słupów drewnianych stanowiących szkielet. Konstrukcja szalowana jest deskami stawianymi pionowo na półfelc. Słupy połączone są wiązaniem krzyżowym i czopowane w podwalinę. Na środkowym słupie oparte są krokwie wiązane w stożek. Konstrukcje wzmacniają zaciosy i miecze, połączone tryblami – drewnianymi kołkami. Umocowanie krokwi na zacios. Dach został pokryty gontem. U góry występuje belkowanie równoległe dla umieszczenia dzwonów, których było 3. Wejście otwarte jest na zachód. Dach jest czterospadowy łamany, polski – namiotowy. Zakończony jest krótką sterczyną, a sterczyna szpicem z kulą. Na dole daszek – okap cokołowy, osłaniający podwaliny. Daszek chroniący podwaliny oraz dach pokryte są dartym gontem. Górna kondygnacja oszalowana jest pionowymi deskami z listowaniem. W górnej części nieoszalowane otwory dzwonowe zamknięte mieczami w formie pełnego łuku. Kubatura dzwonnicy wynosi około 430 m³, natomiast powierzchnia użytkowa 48,5 m². U podnóża

dzwonnicy leży kamienna płyta, która była wmurowana w jeden z czterech słupów bramy z 1907 r., płyta zawiera zachowany fragment inskrypcji.

Kościół pw. św. Katarzyny z dzwonnica w Ryczywole

Nr rej. MWKZ 439/A/90 z dn. 16.11.1990

Pierwotny kościół pw. św. Katarzyny mógł istnieć już w poł. XIII w. Początkowo jako kościół filialny parafii w Świerżach Górnych, od 1390 r. już jako samodzielny, parafialny.

W 1874 r. parafianie, za namową księdza Jacka Wrońskiego, postanowili wybudować w centrum Ryczywołu godny miejscowości budynek kościelny. Kamień węgielny pod budowę obecnej świątyni położono 13.09.1875 r., a prace rozpoczęto w 1876 r. Ze względu na brak funduszy budowę przerwano w 1878 r., wznowił je jednak w roku następnym, już nowy proboszcz, ks. Ignacy Myślakowski. W 1884 r. ukończono budowę kościoła (jak świadczy data umieszczona na froncie budowli), a 8 czerwca tego samego roku biskup sandomierski, Antoni Ksawery Sotkiewicz, konsekrował kościół pw. św. Katarzyny Panny i Męczennicy.

Podczas I wojny światowej cały Ryczywół został zniesiony z powierzchni ziemi, lecz świątynia cudem przetrwała. Również podczas zaciętych walk w okolicy we wrześniu 1939 r. nie uszkodzono kościoła. Szczególnie boleśnie historia doświadczyła Ryczywół w 1944 r. podczas walk o przyczółek warecko-magnuszewski – kościół został zniszczony. Dziekan kozienicki 10.02.1945 r. relacjonował o gruzowisku w całym Ryczywole, gdzie częściowo spłonął kościół i plebania. Podjęto odbudowę kościoła. W 1956 r., pięć lat później świątynię konsekrowano. Budynek kościelny został odbudowany na podobieństwo budowli z 1884 r., jednak z wystroju i wyposażenia przedwojennej świątyni nie zostało wiele. W roku 1975 ksiądz Antoni Brodecki podjął działania restauratorskie. 16.11.1990 r. obiekt został wpisany do rejestru MWKZ.

W latach 1996-1997 prace wokół odnowienia świątyni prowadził proboszcz ks. Dionizy Wodzinowski – poprzedni proboszcz.

Kościół usytuowany jest w centrum wsi, na rozległym rynku, przy drodze krajowej nr 79 Kozienice-Warszawa. Teren kościelny rozłożony jest na planie prostokąta, otoczonego żeliwnym płotem, między betonowymi stylowymi słupami. Wzdłuż ogrodzenia kościoła rosną klony i kasztanowce. W północnym narożniku placu kościelnego stoi drewniany krzyż, a w zachodnim narożniku czworoboczna dzwonnica nakryta namiotowym dachem. Obok niej ustawiony jest pomnik Jana Pawła II na klinkierowym postumencie. W półn.-zach. odcinku ogrodzenia trójosiowa brama główna. W jej środkowej części są dwuskrzydłowe żeliwne wrota, po bokach jednoskrzydłowe. Przy wschodnim narożniku żeliwna furtka. Od półn.-wsch. i półn.-zach. terenu kościelnego znajduje się ryczywolski rynek, zadrzewiony, obsiany trawą, na którym są ławeczki i urządzenia rekreacyjne dla dzieci. Od połn.-wsch. droga, za którą są zabudowania mieszkalne i gospodarcze wsi, od połn.-zach. kościół sąsiaduje z remizą strażacką i terenem OSP. Prezbiterium kościoła skierowane jest na połn.-wsch.

Zabytkowe cmentarze na terenie gminy

Na terenie gminy Kozienice zlokalizowanych jest szereg zabytkowych nekropoli. Najstarsza wpisana do rejestru znajduje się przy kościele parafialnym w Brzeźnicy, a jej datowanie można określić na XIV wiek. Do rejestru zabytków został również wpisany cmentarz parafialny rzymsko – katolicki w Kozienicach.

Liczną grupę stanowią cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej. Większość z nich pochodzi z okresu operacji dęblińsko – warszawskiej w 1914 r. i walk frontowych kampanii w 1915 r. Na cmentarzach tych oprócz Polaków walczących w armiach zaborców spoczywają żołnierze austrowęgierscy, niemieccy i rosyjscy.

Cmentarz z I wojny światowej w Świerżach Górnych Nr rej. MWKZ 274/A/84 z dn. 06.09.1984 - cmentarz jest obiektem zabytkowym o prawie wiekowej historii. Do dziś zachował się początkowy (1917 r.) układ przestrzenny cmentarza. Układ ten tworzy rzędowe ułożenie mogił przedzielonych aleją główną wzdłuż osi wschód-zachód. Aleja ta dzieli główną partię cmentarza na 2 kwatery oraz zamykającą ją wieńcowym ułożeniem mogił założonych na planie prostokąta. W centralnej części cmentarza znajduje się drewniany krzyż bez opisu o wysokości około 5 m.

Przez lata opieka i zainteresowanie nim czy to odpowiednich władz, czy lokalnej społeczności, były zróżnicowane. W 1928 r. ówczesne władze zajmujące się konserwacją cmentarzy wojennych określiły stan obiektu jako zły, przystąpiono więc do renowacji. W połowie lat 80. XX w. stan określano jako dobry. Przed wpisaniem do rejestru MWKZ i objęciem go ochroną konserwatorską, obiektem głównie zajmowała się okoliczna ludność, dokonująca drobnych prac porządkowych. Współcześnie w ramach opracowanego i realizowanego przez gminę Kozienice „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kozienice” cmentarz został odnowiony. Przeprowadzono renowację ogrodzenia, wykonano tablicę informacyjną, zrobiono nowe napisy na grobach żołnierskich oraz na bieżąco utrzymywana jest czystość i porządek.

Kolejną grupę stanowią cmentarze ewangelicko – augsburskie związane z obecnym na terenie gminy osadnictwem olęderskim. Spośród nich wyróżnia się cmentarz w Chinowie, wpisany do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w Holendrach Kuźmińskich oraz w Kozienicach.

Cmentarz ewangelicko-augsburski w Chinowie nr rej. MWKZ 465/A z dn. 5.11.1991 - został założony prawdopodobnie przed 1840 r., kiedy powstał ewangelicki kantorat Chinów w ramach filiału kozienickiego (parafia radomska). Kantorat to najmniejsza jednostka administracyjna kościoła ewangelickiego, zakładana na wsiach, gdzie przewodnią rolę pełnił kantor - przywódca duchowy, mający uprawnienia do wykonywania podstawowych czynności religijnych, nauczyciel w szkole, kierownik orkiestry i chóru oraz często przywódca administracyjny wsi. Cmentarz jest nieogrodzony i rozplanowany na planie trójkąta równoramiennego, a według relacji okolicznych mieszkańców dawniej miał wymiary 108x108x30 metrów. Odnajdziemy na nim mogiły pochowanych osadników niemieckich przybyłych na teren kozienickiego

Powiała w 2. poł. XIX w. Ponadto, jak relacjonują najstarsi mieszkańcy Ryczywołu, na tym cmentarzu byli chowani żołnierze Wehrmachtu po walkach o przedmieście maciejowickie we wrześniu 1939 roku.

5.2.6. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome na terenie gminy, to przede wszystkim wyposażenie kościołów, a także obiekty znajdujące się w muzeum w Kozenicach.

Najcenniejszym zabytkiem ruchomym na terenie gminy Kozenice jest kolumna upamiętniająca narodziny króla Zygmunta I Starego z początku XVI wieku. Pomnik ten został odrestaurowany jeszcze w 1702 r. przez Hieronima Lubomirskiego i znajduje się blisko długiej dojazdowej alei w parku przypałacowym, nie zmieniający swojego położenia od czasu jego postawienia.

Pomnik ten jest uznany jako najstarszy świecki polski pomnik w Polsce.

Rysunek 2. Kolumna upamiętniająca narodziny króla Zygmunta I Starego z początku XVI wieku.

Cenne elementy wyposażenia znajdują się w kościele pw. Św. Krzyża w Kozenicach. Należą do nich:

- Drewniany rokokowy ołtarz główny,
- 4 ołtarze boczne,
- Krzyż z rzeźbioną w drewnie figurą Chrystusa,
- Obrazy olejne na płótnie, w tym obraz św. Rocha, Matki Boskiej z Dzieciątkiem, św. Antoniego,
- Monstrancja wieżyczkowa pochodząca z 1587 r.,
- Wczesnobarokowa puszka z I połowy XII w.,
- Trybularz barokowy,

- Relikwiarz wykonany w 1784 r.

Ważną wartość zabytkową posiada ołtarz główny w kościele parafialnym w Brzeźnicy pochodzący z cerkwi prawosławnej w Kozienicach, a także drewniana ambona wykonana przez jednego z legionistów walczących pod Laskami. W jego górnej części znajduje się orzeł z mieczem w szponach, którego otaczają białe orły legionowe zrzucające łańcuchy.

W kościele w Ryczywole znajduje się barokowa puszką z czaszą i pokrywą z początków wieku XVIII.

Na terenie gminy Kozienice zlokalizowane się liczne kapliczki i krzyże przydrożne, wznoszone najczęściej przy drogach i skrzyżowaniach. Tego typu obiekty spotkać można m.in. w Brzeźnicy, Dąbrówkach, Janowie, Staszowie, Wójtostwie oraz w Kozienicach. Najstarsze kapliczki pochodzą z końca XIX wieku, pozostałe na przełomie XIX i XX wieku oraz pierwszej połowy XX wieku.

Na szczególną uwagę, ze względu na unikatową formę i wartości kulturowe zasługuje drzewo pożegnalne „Choica” we wsi Stanisławice pod Kozienicami. Jest to prawdopodobnie jedyny pomnik sosny – kapliczki w Polsce usytuowany przy drodze, którą każdy mieszkaniec pokonywał po raz ostatni w drodze na kozienicki cmentarz.

5.2.7. Zabytki archeologiczne

Największą natomiast wartość poznawczą w gminie Kozienice mają stanowiska w pasie pomiędzy Wilczkowicami i Ryczywołem. Szczególną ochroną należy objąć w planach zagospodarowania przestrzennego stanowiska: Ryczywół st. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 11, 12, 13 oraz Wilczkowice Górne st. 2.

Wykaz stanowisk archeologicznych stanowi załącznik do niniejszego opracowania.

W granicach gminy Kozienice reprezentowane są wszystkie epoki i okresy chronologiczne.

Obraz pradziejów układa się w czterech dominujących na omawianym terenie etapach:

- epoka kamienia z pojedynczymi stanowiskami kultury świderskiej,
- epoka brązu i wczesna epoka żelaza z dominującymi kulturami łużycką i kulturą grobów kloszowych,
- epoka żelaza za stanowiskami kultury przeworskiej,
- wczesne średniowiecze i dość intensywne osadnictwo w widłach Wisły i Radomki od XI wieku po XII wiek – związane z rozwojem osadnictwa wokół dzisiejszego Ryczywołu.

5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Muzeum Regionalne w Kozienicach im. Prof. Tomasza Mikockiego

Zbiory Muzeum liczą obecnie 4250 eksponatów. Najatrakcyjniejsze pod względem merytorycznym, są zbiory etnograficzne zgromadzone w dwóch działach: kultury materialnej i sztuki ludowej. Są to przede wszystkim narzędzia pracy typowe dla dawnych wiejskich i małomiasteczkowych zawodów, kolekcja uli,

o ciekawej zróżnicowanej konstrukcji, z których najstarsze przerobione zostały z barci, licznych niegdyś w kozienickich lasach. Okazale prezentuje się również całościowe wyposażenie warsztatów: powroźniczego i bednarskiego. Zbiory pamiątek historycznych, to w głównej mierze dokumenty archiwalne, fotografie, widokówki, druki ulotne dotyczące Kozienic i najbliższego regionu i cenne przede wszystkim z punktu widzenia ich lokalnej historii. Prócz wspomnianych eksponatów, warto odnotować m.in. oryginalny uroczysty uniform noszony przez Józefa Zmitrowicza, pośła na Sejm 1922-1927, druki z czasów Sejmu Czteroletniego, rewolwer Lefauchaux, wz. 1853, skarb monet z XVII/XVIII w., mapy Polski Senexa i Schenicusa oraz wiele innych.

W muzealnym zbiorze sztuki na szczególne uwzględnienie zasługuje kolekcja dzieł powstałych w kręgu artystów Legionów Polskich J. Piłsudskiego. Składają się nań grafiki (także teki grafik) przykłady ówczesnej typografii, obrazy i rysunki (J. Fałat, K. Sichulski). Ponadto muzeum posiada pojedyncze obrazy, m. in. T. Ajdukiewicza, W. Tracewskiego, E. Radzikowskiego, F. Klopfera i in. oraz skromny zbiór grafik (XVII-XX w.) i rzemiosła artystycznego.

Do wystaw stałych w muzeum należą:

- Naszej chaty niskie progi - Wystawa prezentuje wnętrze dwuizbowej chałupy wiejskiej z przełomu XIX i XX w. Bogaty zbiór eksponatów etnograficznych pozwolił jej autorom na rekonstrukcję izby „czarnej”, w której koncentrowało się życie codzienne, izby „białej”- reprezentacyjnej, świątecznej oraz komory – pełniącej funkcję magazynu. Dzięki temu możemy wyobrazić sobie, jak mieszkali ludzie w Rejonie Puszczy Kozienickiej, jakich używali sprzętów, jak spędzali czas, co ich cieszyło. Tradycyjna chałupa urządzona była skromnie, jej wnętrza wypełniały surowe meble i liczne przedmioty używane w gospodarstwie domowym. Oznaką zamożności były haftowane poduchy, skrzynie wypełnione kilimami, odzieżą odświętną oraz święte obrazy. Wystawa jest dokumentem tradycji, obyczajów i dziedzictwa wiejskiego. Przenosi nas w świat, który bezpowrotnie minął, gdzie wierzenia i wróżby łączyły się z realnym życiem.
- W wiślanej sieci.
- Sztuka ludowa Puszczy kozienickiej.

5.2.9. Dziedzictwo niematerialne

Bardzo ważną częścią dziedzictwa kulturowego oprócz zabytków, dzieł sztuki i cennych eksponatów jest także tradycja, żywe niematerialne dziedzictwo jako przejaw kultury odziedziczonej po przodkach i przekazywanej kolejnym pokoleniom. Jest ono niezmiernie ważne w procesie kształtowania tożsamości lokalnej społeczności. Ważnym jego elementem jest ochrona miejsc pamięci, której celem jest zachowanie wszelkich śladów i utrwalenie znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość Polski ze szczególnym uwzględnieniem

celów wychowawczych i edukacyjnych, tak aby służyły popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków, stanowiły trwały element tożsamości narodowej i składnik współczesnego życia.

Na terenie gminy rozwinięta jest działalność różnych stowarzyszeń utrzymujących, kultywujących i popularyzujących niematerialne i materialne dziedzictwo kulturowe gminy. Organizacje te aktywnie współpracują z samorządami powiatowym i gminnymi, integrują lokalne społeczności. Zaliczamy do nich m.in.: koła gospodyń wiejskich, a także konkretne lokalne stowarzyszenia, czy oddziały ogólnopolskich stowarzyszeń. Do najbardziej aktywnych na terenie gminy zaliczono: Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozenickiej, Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Kozenicka”, Stowarzyszenie Kobiet Ziemi Kozenickiej, Stowarzyszenie Twórców Ludowych oddział Kozenice, Stowarzyszenie Klub Seniora „Radosna Jesień”, Klub Seniora „Złota Jesień” Kozenice, Związek Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Kozenicach, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział w Kozenicach, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej koło Kozenice, Kozenickie Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznych.

Ponadto warto wymienić grupy nieformalne i pasjonackie, takie jak: Grupa Twórcza „Vena” i Grupa Poetycka „Erato” przy Kozenickim DK. Ponad wyżej wymienione instytucje i grupy ważną rolę odgrywają również twórcy indywidualni – często będący członkami różnych grup i stowarzyszeń, lecz nierzadko pracujących i działających na rzecz dziedzictwa kulturowego powiatu kozenickiego samodzielnie.

Bogatym źródłem kultury niematerialnej powiatu kozenickiego jest dzieło Oskara Kolberga wydane pod koniec XIX w. pt.: „Lud”. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce”. W 20 i 21 tomie zatytułowanym „Radomskie” znajduje się przeszło 400 przysłów, 100 tekstów piosenek i melodii, liczne zagadki, ludowe widowiska pochodzące z okolic Kozenic i obecnego powiatu kozenickiego. Do cennych źródeł poznania dziedzictwa kulturowego powiatu należą także opisy obrzędów weselnych, opisy wierzeniowe.

Oprócz tego dzieła, również i we współcześnie wydawanych książkach znajdziemy wiele ciekawych, interesujących informacji na temat zabytków, historii, dziedzictwa kulturowego i kultury niematerialnej. Wymienić tu można m.in. publikacje opracowywane i wydawane przez Starostwo Powiatowe w Kozenicach, Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozenickiej, Lokalną Grupę Działania „Puszcza Kozenicka”, Kozenickie Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznych.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony o najwyższym znaczeniu dla gminy

Lista zabytków znajdujących się w rejestrze Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, mających jednocześnie najwyższe znaczenie dla gminy pod względem materialnym, duchowym i turystycznym:

Część wiejska gminy Kozienice

Brzeźnica

- kościół par. p.w. Najśw. Serca Pana Jezusa, 1911-37, nr rej.: 282/A z 01.03.1985
- cmentarz przykościelny (XV-XVIII w.) przy kościele parafialnym p.w. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda w granicach obecnego ogrodzenia (dz. ew. nr 436/3 obr. 000-2 Brzeźnica KW.27303), dec. MWKZ w Warszawie, nr rej. A-1047 z dnia 09.09.2011 r. ,

Janików

- park, XIX, nr rej.: 631 z 17.12.1957

Ryczywół

- kościół p.w. św. Katarzyny, 1876-84, 1945-49, nr rej.: 439/A z 16.11.1990
- dzwonnica, nr rej.: j.w.

Stary Chinów

- cmentarz ewangelicko-augsburski, 1840-1944, nr rej.: 465/A z 05.11.1991

Świerże Górne

- dzwonnica cmentarna (przy kościele), drewn., poł. XVIII, nr rej.: 851 z 29.01.1959, 318 z 15.06.1967 oraz 159/A z 18.03.1982
- cmentarz wojenny z I wojny światowej, nr rej.: 274/A z 06.09.1984

Wólka Tyrzyńska

- zagroda, k. XIX, nr rej.: 315/A z 14.08.1985:
- dom, drewn.
- Chlew
- Stodoła
- Spichrz
- szopa

Część miejska gminy Kozienice

- kościół par. p.w. św. Krzyża, 1868-69, nr rej.: 277/A z 27.12.1984
- cmentarz par. rzym.-kat., poł. XIX, nr rej.: 464/A z 05.11.1991
- cmentarz żydowski, XVI-XX, nr rej.: 403/A z 03.04.1989
- cmentarz rodziny Dehnów, 1 poł. XIX, nr rej.: 523/A z 06.04.1992
- zespół pałacowo-parkowy, XVIII - XIX - XX, nr rej.: 315/A/67 z 15.06.1967 oraz 98/A z 18.03.1981:

- pałac, nr rej.: 200 z 20.08.1955
- park, nr rej.: 630 z 17.12.1957
- kramy, drewn.-mur., poł. XIX, nr rej.: 246/A z 20.03.1984
- willa, ul. Kochanowskiego 20, 1923, nr rej.: 340/A z 10.04.1986
- dworek, ul. 1 Maja 10, poł. XIX, nr rej.: 531/A z 30.10.1992

Kozenice - Stara Wieś

- kaplica, k. XVIII, nr rej.: 627 z 28.10.1971, 830 z 28.01.1959

Wykaz zabytków nieruchomości wpisanych do gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 w/w ustawy podstawą opracowania programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Według rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., nr 113, poz. 661) GEZ jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

Karta ewidencyjna zabytku zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku, jego miejsce położenia lub przechowywania, zwięzły opis cech i wartości kulturowych oraz wskazanie właściciela i posiadacza zabytku.

Zweryfikowana gminna ewidencja zabytków nie jest zamknięta i może być zwiększana zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tabela 1. Wykaz zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków na terenie gminy Kozenice (po weryfikacji terenowej w 2018 r.)

KOZIENICE - TEREN WIEJSKI			
1	Brzeźnica	71	budynek poczty murowany z 1923r.
2	Brzeźnica		kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda, murowany, 1911-1937
3	Brzeźnica	73	plebania – pierwotnie kaplica mur. ok. 1915r.
4	Brzeźnica		kapliczka – Jezus Frasobliwy mur. p. XX w.
5	Cudów	10	dom drewn. z ok. 1900r.
6	Cudów	16	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
7	Dąbrówki		kapliczka z figurą Matki Boskiej z 1877r.
8	Holendry Kozenickie	6	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
9	Holendry Piotrkowskie		krzyż przydrożny drewn., pocz. XX w.
10	Holendry Piotrkowskie	1	dom drewn. z 1925r.
11	Janów		kapliczka Matki Boskiej, mur. 1938r.
12	Majdany	11	dom drewn. z 1920r.

13	Nowa Wieś	86	dom mieszkalny drewn. z pocz. XX w.(1932r.)
14	Piotrkowice	6	dom drewn. z 1922r.
15	Piotrkowice	16	dom drewn. z 1944r.
16	Piotrkowice	35	dom drewn. z 1936r.
17	Ryczywół		kościół paraf. p.w. św. Katarzyny, mur. 1876-84, dobud. 1945-1949
18	Ryczywół		dzwonnica z ok.1884r.
19	Samwodzie	35	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
20	Stanisławice	2	dom mieszkalny drewn. IV ćw. XIX w.
21	Staszów	2	dom mieszkalny drewn. ok. 1920r.
22	Staszów	3	dom mieszkalny drewn. ok. 1920r.
23	Staszów	5	dom mieszkalny drewn. ok. 1920r.
24	Staszów		kapliczka Jezus pod krzyżem mur. 1919r.
25	Świerże Górne		dzwonnica przy kościele p.w. św. Jakuba Apostoła drewn. ok.1744r.
26	Wola Chodkowska	85	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
27	Wójtostwo		kapliczka przydrożna mur. 1914r.
28	Wólka Tyrzyńska	33	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
KOZIENICE – MIASTO			
29	Al. 1-go Maja	3	dom mur. IV ćw. XIX w.
30	Al. 1-go Maja	5	dom drewn. IV ćw. XIX w.
31	Al. 1-go Maja	9	dom drewn. IV ćw. XIX w.
32	Al. 1-go Maja	10	dom drewn. I poł. XIX w.
33	Al. 1-go Maja	12	dom mur. lata 30-te XX w. (1925r.)
34	Batalionów Chłopskich	11	dom mur. II ćw. XX w. lata 20-te XX w.
35	Batalionów Chłopskich	17	dom mur. I ćw. XX w. lata 20-te XX w.
36	Batalionów Chłopskich	24	dom mur. IV ćw. XIX w.
37	Batalionów Chłopskich	26	dom mur. IV ćw. XIX w.
38	Bohaterów Studzianek	20	dom mieszkalny drewn. II ćw. XX w. 1940r.
39	Hamernicka	9	dom mur. z 1930r.
40	Hamernicka	27	dom drewn. II ćw. XX w. ok. 1930r.
41	Hamernicka	43	budynek hamerni drewn. z XVIII w., przebud. 1935r.
42	Hamernicka		kapliczka mur. z 1883r.
43	Kochanowskiego		kościół paraf. p.w. św. Krzyża, mur. 1868-69
44	Kochanowskiego	2	dom mur. 1937r.
45	Kochanowskiego	6	dom mur. IV ćw. XIX w.
46	Kochanowskiego	22	willa mur. 1923 r.
47	Kochanowskiego	24	dom mur. z 1928r.
48	Kochanowskiego	29	dom mieszkalny drewn. Ok. 1920r.

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2019-2022 dla Gminy Kozienice

49	Kochanowskiego	36	dom drew. I ćw. XX w.
50	Kochanowskiego	42	dom mur. pocz. II ćw. XX w.
51	Kochanowskiego	44	dom mur. pocz. II ćw. XX w.
52	Kochanowskiego	48	dom drew. 30-te lata XX w.
53	Konstytucji 3-go Maja	13	dom mieszkalny mur. z pocz. XX w.
54	Konstytucji 3-go Maja	18	dom mieszkalny mur. z IV ćw. XIX w.
55	Konstytucji 3-go Maja	37	kaplica Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, mur. 1915r.
56	Konstytucji 3-go Maja	37	dom zgromadzenia w zespole klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących mur. 1914r.
57	Konstytucji 3-go Maja	37	bud. gospodarczy Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, mur. I-II ćw. XX w.
58	Konstytucji 3-go Maja	37	brama i mur klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących lata 20-te XX w.
59	Konstytucji 3-go Maja	37	figura Matki Boskiej w zespole klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, mur. w 1903r.
60	Konstytucji 3-go Maja	37	figura św. Józefa w zespole klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, kamień, I ćw. XX w.
61	Konstytucji 3-go Maja	47	dom mur. 1901r. (rok ukończ.)
62	Konstytucji 3-go Maja	53	dom mur. I ćw. XX w.
63	Kościuszki	2	dom drew. lata 20-te XX w.
64	Kościuszki	3	dom mur. I ćw. XX w.
65	Kozienice Kol.		figura Matki Boskiej, mur. I ćw. XX w. (1903r.)
66	Lubelska	1	dom mur. II poł. XIX w.
67	Lubelska	2	dom mur. II poł. XIX w.
68	Lubelska	3	dom mur. IV ćw. XIX w.
69	Lubelska	4	dom mur. lata 20-te XX w.
70	Lubelska	5	dom mur. IV ćw. XIX w.
71	Lubelska	13	dom mur. lata 20-te XX w.
72	Lubelska	20	dom mur. lata 30-te XX w.
73	Lubelska	22	dom mur. pocz. II ćw. XX w.
74	Lubelska	26	dom mur. II poł. XIX w.
75	Lubelska	30	dom drew. II ćw. XX w. (z 1930r.)
76	Lubelska	52/54	dom drew. lata 30-te XX w.
77	Lubelska	53	dom mur. lata 20-te XX w.
78	Lubelska	75	dom drew. 20-30-te lata XX w.
79	Lubelska	97	dom drew. lata 30-te XX w.
80	Lubelska – d. Stara Wieś	111	kaplica mur. II poł. XIX w.
81	Maciejowicka	2	dom drew. z 1900r.
82	Maciejowicka	6	dom mur. z 1929r.

83	Młyńska		młyn mur. IV ćw. XIX w.
84	Parkowa	3b	dom z wieżą mur. z końca XVIII w.
85	Parkowa	5	pałac w zespole pałacowo-parkowym, II poł. XIX w.
86	Parkowa	5	oficyna kuchenna-pałac. mur 1839-65
87	Parkowa	5	łącznik w zespole pałac. mur. II poł. XIX w.
88	Parkowa	5	stajnia w zespole pałac. mur. II poł. XIX w.
89	Parkowa	5	kolumna w zespole pałac. kamień, II połowa XIX w.
90	Parkowa	5	kolumna pamiątkowa w zespole pałac. kamień, II połowa XIX w.
91	Parkowa	5	dziedziniec pałac. XVIII/XIX w.
92	Parkowa	5	park pałac. 1786-1791r.
93	Parkowa	5	brama wjazdowa w zespole pałacowym, mur. XIX w.
94	Parkowa	5	żeliwne ogrodzenie –mauzoleum Denów, II poł. XIX w.
95	Parkowa	5	mauzoleum Denów w zespole pałac. , kamień II poł. XIX w.
96	Parkowa	5	bud. gospodarczy w zespole pałac mur. XIX w.
97	Parkowa	5	pomnik upamiętniający narodziny Zygmunta I Starego; 1527-1535, przebudowany 1702r.
98	Piękna	38	dom drew. II poł. XIX w.
99	Pl. 15-Stycznia /Radomska		kramy z ok. 1820r.
100	Pusta	22	dom drew. I ćw. XX w.
101	Radomska	8/10/12	dom mur. poł. XIX w.
102	Radomska	18	dom drew. lata 20-te XX w. (Kap. Judist. dla kobiet)
103	Radomska	19	dom mur. I ćw. XX w.
104	Radomska	20	dom mur. I ćw. XX w. (ok. 1920r.)
105	Radomska	21	dom mur. IV ćw. XIX w.
106	Radomska	25	dom mur. ok. 1900 r.
107	Radomska	27	dom mur. lata 30-te XX w.
108	Radomska	29	dom mur. IV ćw. XIX w.
109	Radomska	50	dom mur. 1932r.
110	Radomska	51	dom mur. IV ćw. XIX w.
111	Radomska	52	dom mur. XIX w.
112	Radomska	54	dom drew. z 1918r.
113	Radomska	57	dom mur. I-II ćw. XX w.
114	Sienkiewicza	1	dom mur. I poł. XIX w.
115	Sienkiewicza	32	dom drew. IV ćw. XIX w.
116	Sosnowa	5	dom drew. II ćw. XX w.
117	Sławna	2	dom drew. II poł. XIX w.
118	Sławna	6	dom mur. z 1901r.

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2019-2022 dla Gminy Kozienice

119	Sławna	8	dom mur. lata 30-te XX w.
120	Sławna	10	dom mur. z 1924r.
121	Sławna	22	dom drew. IV ćw. XIX w. (1880r.)
122	Topolowa	13	dom drew. IV ćw. XIX w.
123	Warszawska		kapliczka, kamień, II ćw. XX w.
124	Warszawska	1	dom mur. I ćw. XX w. (ok.1920r.)
125	Warszawska	3	dom mur. I ćw. XX w. (ok.1920r.)
126	Warszawska	4	dom mur. XIX w.
127	Warszawska	5/7	dom drew. I ćw. XX w.
128	Warszawska	15	dom mur. II ćw. XX w. (ok. 1930r.)
129	Warszawska	27	dom drew. z 1926r.
130	Wiślana	10	dom drew. z XIX w.
131	Wiślana	12	budynek administr. w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
132	Wiślana	12	stajnia czołowa z maneżem w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
133	Wiślana	12	stajnia matek w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
134	Wiślana	12	stajnia roczniaków w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
CMENTARZE			
1	Aleksandrówka		cmentarz - I wojna światowa
2	Brzeźnica		cmentarz przykościelny
3	Chinów		cmentarz ewangelicko-augsburski
4	Holendry Kuźmińskie		cmentarz ewangelicki
5	Kozienice		cmentarz rzymsko-katolicki
6	Kozienice		cmentarz żydowski
7	Kociołki		cmentarz żołnierski - I wojna światowa
8	Ryczywół		cmentarz rzymsko-katolicki
9	Stanisławice		cmentarz wojenny - I wojna światowa
10	Świerże Górne		cmentarz wojenny - I wojna światowa
11	Świerże Górne		cmentarz rzymsko-katolicki

Źródło: Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 133/2015 Burmistrza Gminy Kozienice z dnia 23 listopada 2015 r.

W celu przeprowadzenia prac remontowych, wymagających pozwolenia na budowę (przebudowa dachu, rozbudowa budynku) przy zabytku znajdującym się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy wystąpić z wnioskiem do Starostwa Powiatowego w Kozienicach. Pozwolenie na budowę zostanie wydane po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W przypadku prac nie wymagających pozwolenia na budowę właściciel zabytku gminnego zgłasza prace do starostwa powiatowego, które zostają zaopiniowane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Na podstawie przeprowadzonej inwentaryzacji terenowej wysunięto następujące wnioski:

- Zabytki wpisane do rejestru zabytków nie budzą zastrzeżeń.
- W dobrym stanie zachowania znajdują się zespoły kościelne.
- Kapliczki przydrożne są w dobrym stanie.
- Zły stan techniczny cechuje większość zabudowań wpisanych gminnej ewidencji zabytków gminy Kozenice, znajdujących się w centrum miasta. Do takich obiektów należą m.in.:
  - budynek przy ul. Warszawskiej 5/7,
  - budynek przy ul. Konstytucji 3-go Maja 47,
  - budynek przy ul. Lubelskiej 52-54.
- Część obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Kozenice wymaga zabiegów renowacyjnych. Należą do nich budynki m.in. przy ulicach:
  - Ul. Radomskiej 19,
  - Ul. Radomskiej 27,
  - Ul. Wiślanej 10,
  - Ul. Maciejowickiej 2,
  - Ul. Sienkiewicza 32,
  - Ul. Sławnej 8.
- Niektóre obiekty w centrum miasta zatraciły swoją wartość kulturalną i tym samym zostały wykreślone z gminnej ewidencji zabytków dla gminy Kozenice:
  - budynek przy ul. Konstytucji 3-go Maja 39,
  - budynek przy ul. Konstytucji 3-go Maja 65,
  - budynek przy ul. Radomskiej 31,
  - budynek przy ul. Kochanowskiego 14,
  - budynek przy ul. Lubelskiej 38.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona poniżej.

Mocne strony:

- 1) zasób zabytków na terenie gminy, w tym wpisanych do rejestru zabytków;
- 2) zachowany układ urbanistyczny Kozenic,

- 3) obecność obiektów drewnianych stanowiących przykłady budownictwa regionalnego (osadnictwo olęderskie),
- 4) kapliczki i krzyże przydrożne będące miejscami pamięci;
- 5) dobrze utrzymane zabytki architektury sakralnej, dzięki renowacjom i konserwacjom;
- 6) pozytywna rola kościołów i związków wyznaniowych w dziedzinie ochrony zabytków świadczących o bogatej historii miasta i gminy oraz regionu;
- 7) posiadanie Gminnej Ewidencji Zabytków;
- 8) działalność muzeum regionalnego;
- 9) środki w budżecie gminy na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami;
- 10) współpraca z uczelniami wyższymi (Uniwersytet warszawski);
- 11) dobrze rozwinięta baza noclegowa;
- 12) położenie gminy sprzyjające rozwojowi turystyki, bliskość Warszawy;
- 13) działalność wydawnicza Urzędu Miasta;
- 14) atrakcyjne i liczne obszary chronione;
- 15) bliskość kompleksu leśnego Puszczy Koźienickiej.

Słabe strony:

- 1) trudności z pozyskaniem środków finansowych na ochronę dziedzictwa kulturowego;
- 2) problem w dostosowaniu zabudowy tradycyjnej do współczesnych standardów;
- 3) liczne reklamy na budynkach w mieście, które wpływają negatywnie na odbiór wizualny zabytków;
- 4) występowanie zabytków, będących w złym stanie zachowania;
- 5) zaniedbania w zakresie stanu technicznego obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- 6) niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;
- 7) samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych.

Szanse:

- 1) wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego;
- 2) zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków;
- 3) pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków;
- 4) udział środków osób prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków;
- 5) inicjatywy edukacyjne dla mieszkańców miasta i gminy na temat wartości kulturowej zabytków, których są właścicielami oraz propagowanie pozytywnych rozwiązań zgodnych z zasadami sztuki konserwatorskiej;

- 6) wykorzystanie walorów przyrodniczych, kulturowych i dziedzictwa w zakresie budowy oferty turystyczno-rekreacyjnej;
- 7) rosnące zapotrzebowanie na turystykę, zwłaszcza rowerową;
- 8) zwiększenie ilości plenerowych imprez lokalnych, o charakterze historycznym jako element promocji i budowanie więzi lokalnych;
- 9) wykorzystanie Internetu do popularyzacji historii i tradycji regionalnych oraz ochrony zabytków;
- 10) Dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych,
- 11) Komplementarność z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Mazowieckiego.

Zagrożenia:

- 1) postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego na terenie miasta i gminy;
- 2) traktowanie przez niektórych właścicieli konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego jako problemu ograniczającego dysponowanie własnością prywatną;
- 3) niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych;
- 4) brak przepisów stymulujących (zachęt, wsparcia) dla prywatnych właścicieli obiektów;
- 5) podatność zabytków na zniszczenie (brak zabezpieczeń);
- 6) brak uregulowań prawnych dotyczących własności niektórych zabytków, wstrzymujących ich konserwację;
- 7) częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 8) samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych powodujące utratę walorów zabytkowych;
- 9) brak funduszy i koncepcji wykorzystania obiektów zabytkowych, powodujący ich degradację;
- 10) zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego;
- 11) zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększającą się liczbą pojazdów.

7. Stopień realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozenice na lata 2015-2018

Realizacja inwestycji w ramach celu 1: „Ochrona i opieka nad zabytkami oraz ochrona krajobrazu kulturowego, priorytetowe traktowanie obszarów wartościowych kulturowo w kształtowaniu polityki przestrzennej gminy”.

- W roku 2015 i 2016 kontynuowano przyjęte w poprzednich latach do realizacji zadanie pn.: „Renowacja zabytkowej oficyny, budynku wieży, zbiornik fontanny w Zespole Pałacowo-Parkowym

w Koźienicach”. Na prowadzone w tym zakresie roboty wydatkowano w roku 2015 kwotę 46 494 zł, natomiast w roku 2016 było to 79 834 zł.

- Na bieżąco są również prowadzone prace związane z utrzymaniem parku przypałacowego oraz cmentarzy wojennych. W okresie sprawozdawczym w ramach tego działania w parku stale prowadzono prace pielęgnacyjne polegające na koszeniu trawy, utrzymaniu drzew, utrzymaniu małej architektury (ławki, kosze). Natomiast na cmentarzach wojennych prowadzono prace mające na celu bieżące utrzymanie czystości i porządku.
- Na terenie parku miejskiego w Koźienicach, stanowiącego część zespołu pałacowo-parkowego, przeprowadzono w latach 2015-2016 restaurację ogrodzenia cmentarza rodziny Dehnów.
- Uchwałą Nr VII/54/2015 Rady Miejskiej w Koźienicach z dnia 2 czerwca 2015 r. w sprawie przyznania dotacji Rzymsko – Katolickiej Parafii pw. Św. Katarzyny w Ryczywole w Gminie Koźienice na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków przyznano parafii z budżetu Gminy Koźienice dotację w kwocie 108 000 zł.

Zakres prac przy obiekcie zabytkowym, na wykonanie których przyznano dotację, objął wspomniany remont dachu kościoła w zakresie wymiany mocowania blacho-dachówki i wymiany części obróbek, remont elewacji kościoła w zakresie wykonania tynków renowacyjnych i malowania elewacji. Dotacja została przekazana parafii w roku budżetowym 2015. Szczegółowe warunki i termin przekazania dotacji oraz sposób i termin jej rozliczenia określone zostały w umowie dotacji nr 1/Z/2015, którą Gmina Koźienice zawarła z Rzymsko – Katolicką Parafią pw. Św. Katarzyny w Ryczywole w dniu 22 czerwca 2015 roku. Prace planowo miały być zrealizowane w terminie do dnia 30 września 2015 roku. Z uwagi jednak na warunki pogodowe – wysokie temperatury panujące w miesiącu sierpniu 2015 r. – i wstrzymanie prac przy elewacji, zgodnie z zaleceniem inspektora nadzoru, dnia 22 września 2015 r. proboszcz Parafii zwrócił się z pisemną prośbą o spisanie aneksu do umowy i wydłużenie terminu realizacji zadania do dnia 31 października 2015 r., a złożenia sprawozdania z wykonania prac do dnia 30 listopada 2015 r. Prośba ta została rozpatrzona pozytywnie, w związku z czym dn. 28 września 2015 r. zawarto aneks nr 1 do umowy dotacji nr 1/Z/2015. W przewidzianym aneksem terminie Parafia złożyła sprawozdanie z wykonania prac, które potwierdziło zrealizowanie wszystkich zapisanych w umowie działań. Roboty budowlane zostały wykonane zgodnie z zasadami wiedzy technicznej pod nadzorem osoby posiadającej odpowiednie uprawnienia konserwatorskie, a zastosowane materiały budowlane odpowiadają Polskim Normom i posiadają wymagane prawem certyfikaty i dopuszczenia.

- Drugim wnioskiem o udzielenie dotacji, który wpłynął w okresie sprawozdawczym do Urzędu Miejskiego w Koźienicach, był wniosek Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Świętego Krzyża w Koźienicach.

Uchwałą Nr XV/143/2016 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie przyznania dotacji Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Świętego Krzyża w Kozienicach w Gminie Kozienice na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, udzielono wnioskodawcy dotację w kwocie 161 900 zł na dofinansowanie zadania: „Remont witraży i montaż ślusarki okiennej z pakietem termiczno-bezpiecznym oraz częścią okien otwieranych elektrycznie, remont schodów zewnętrznych i pochylni przy kościele parafialnym p.w. Świętego Krzyża w Kozienicach, gm. Kozienice”. Dotacja została przekazana parafii w roku budżetowym 2016. Szczegółowe warunki i termin jej przekazania oraz sposób i termin rozliczenia określono w umowie dotacji nr 1/Z/2016, zawartej dnia 11 kwietnia 2016 roku. Prace miały zostać zrealizowane w terminie do dnia 30 sierpnia 2016 roku.

Realizacja inwestycji w ramach celu 2: „Wykorzystanie zasobów i walorów krajobrazu kulturowego gminy w rozwoju turystyki” oraz połączonego z nim celu 3: „Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego”:

- Ochroną i promocją dóbr kultury, zwłaszcza w zakresie zabytków ruchomych, zajmuje się jednostka budżetowa Gminy Kozienice – Muzeum Regionalne w Kozienicach im. prof. Tomasza Mikockiego. Zgodnie ze swoim statutem Muzeum gromadzi i przechowuje dobra kultury z zakresu etnografii, archeologii, historii, sztuki. Na bieżąco kataloguje zbiory i dokonuje naukowych opracowań zgromadzonych muzealiów. Zabezpiecza i konserwuje eksponaty oraz, w miarę możliwości, zabezpiecza stanowiska archeologiczne. Na działalność statutową Muzeum Regionalne otrzymało z budżetu gminy środki finansowe w wysokości 790 000,00 zł w roku 2015 oraz 831 000,00 zł w roku 2016.
- W ramach corocznie ogłaszanych otwartych konkursów ofert w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego odbywa się szereg działań na rzecz popularyzacji dziedzictwa kulturowego Ziemi Kozienickiej, m.in.: konferencje, wystawy, konkursy oraz działania edukacyjne, wydawnicze i promocyjne gminy. W latach 2015-2016 gmina wspierała i powierzała zadania z ww. zakresu (w oparciu o ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie) na łączną kwotę: 510 000,00 zł, z czego znaczna część przeznaczona była na działania ściśle związane z ochroną dóbr kultury i promocji dziedzictwa kulturowego Gminy Kozienice.
- W roku 2015, w ramach ogłoszonego przez Burmistrza Gminy Kozienice zadania: „Wspieranie działań w sferze ochrony dóbr kultury i promocji dziedzictwa kulturowego oraz edukacji społeczeństwa w sferze zachowania dziedzictwa kulturowego Gminy Kozienice”, zgodnie z zawartą w dniu 22 kwietnia 2015 r. umową nr 7/K/2015 powierzono Towarzystwu Miłośników Ziemi

Kozienskiej omówione już odrestaurowanie ogrodzenia na zabytkowym cmentarzu rodziny Dehnów.

- W ramach umowy odnowiono również płytę nagrobną rodziny Wójcików – działanie to miało być formą hołdu i pamięci dla znanej kozienskiej rodziny, której członkowie w okresie międzywojennym wnieśli widoczny wkład w życie lokalnej społeczności. Płyta nagrobna, będąca w złym stanie, dzięki podjętym pracom odzyskała należyty wygląd, przez co wpłynęła na poprawę estetyki cmentarza i przybliżyła mieszkańcom gminy Kozenice wiedzę na temat dziejów miasta i osób dla niego zasłużonych, oddających życie dla ojczyzny. Koszt odnowienia płyty wyniósł 5 199,90 zł, z czego 4 400 zł pochodziło z dotacji.
- W celu upamiętnienia społeczności żydowskiej Kozienskiej organizacja TMZK zaproponowała budowę tablicy memoratywnej. Ustawienie tablicy memoratywnej, na wniosek oraz z inicjatywy Towarzystwa Miłośników Ziemi Kozienskiej, miało na celu upamiętnienie martyrologii społeczności żydowskiej Kozienskiej, która przez ponad 300 lat pokojowo współistniała, żyła i razem z chrześcijańską społecznością budowała i rozwijała miasto, mając istotny wpływ na jego dzieje. Działanie to zostało wykonane, a jego efektem jest pomnik z tablicą, który umiejscowiony został na skwerze przy ul. Lubelskiej w Kozienskich. Koszt wybudowania pomnika wyniósł 8 401,15 zł, z czego 8 400 zł pochodziło z dotacji.
- W ramach zadania: „Popularyzacja wiedzy o historii, tradycji i kulturze regionu poprzez organizowanie konferencji, sympozjów, konkursów i działalność wydawniczą”, zgodnie z zawartą w dniu 22 kwietnia 2015 r. umową nr 6/K/2015, wsparto Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienskiej w realizacji prac wydawniczych przy dwóch kolejnych (XXX i XXXI) zeszytach „Ziemi Kozienskiej” i przy druku publikacji na temat Kazimiery Gruszczyńskiej, zasłużonej Kozienszanki oraz założycielki Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek od Cierpiących. Odbył się również wykład dotyczący odkryć archeologicznych na ziemi kozienskiej. Działania te przyczyniły się do wzrostu świadomości kulturowej u lokalnej społeczności, pogłębienia wiedzy o historii, ludziach, wydarzeniach, miejscach i społecznościach będących częścią kozienskiego dziedzictwa. Biorąc pod uwagę zakres zadania wydrukowano łącznie 1600 egzemplarzy „Ziemi Kozienskiej” (800+800) oraz 1500 egzemplarzy publikacji pt. „Z Kozienskiej, ku chwale ołtarzy. Droga do świętości Sługi Bożej Kazimiery Gruszczyńskiej”. Zorganizowano prelekcję prof. Joanny Kalagi „Dzieje Opactwa Benedyktyńskiego w Sieciechowie w świetle wykopalisk archeologicznych” oraz wystawę fotografii Piotra Czeskiego, Stanisława Gąsiora i Remigiusza Kutyla. Druk zeszytów wyniósł 13 550 zł z czego 12 500 zł z dotacji, wydanie albumu kosztowało 13 899 zł, z czego 12 000 zł z dotacji; wykład kosztował 600 zł, w całości pokryte z dotacji.

8. Założenia programowe

8.4. Priorytety programu opieki

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2019-2022 dla Gminy Koźmienice będzie realizowany dla poniższych priorytetów:

- 1) rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i gminy;
- 2) zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego;
- 3) badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej;
- 4) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków.

8.5. Kierunki działań i zadania programu opieki

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów zostały określone długofalowe kierunki działań wraz z proponowanymi zadaniami.

Dla priorytetu pierwszego (rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i gminy):

- 1) zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania:
  - a) prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy,
  - b) opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych,
  - c) podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy,
  - d) rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (parków, cmentarzy),
    - odświeżanie zarośniętych nagrobków,
    - usunięcie drzew zagrażających mauzoleum, ogrodzeniu, bezpieczeństwu ludzi oraz niekomponujących z historycznymi nasadzeniami alejowymi,
    - prowadzenie zabiegów profilaktycznych i ochronnych przed szkodnikami i chorobami grzybowymi roślin na terenie parków i cmentarzy,
  - e) rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji;
- 2) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne:

- a) określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych,
  - b) wyeksponowanie zabytków dla celów turystycznych,
  - c) ustalenie liczby obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków i nieposiadających, tzw. „błękitnej tarczy” czyli specjalnego oznaczenia informującego, że dany obiekt jest zabytkiem,
  - d) prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni;
- 3) podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami:
- a) współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną,
  - b) wspieranie rozwoju muzeum regionalnego,

Dla priorytetu drugiego (zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego):

- 1) zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni:
  - a) opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów z dużą ilością zabytków,
  - b) konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną,
  - c) aktualizacja Studium Uwarunkowań Przestrzennych i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego,
  - d) włączenie zagadnienia ochrony historycznego układu przestrzennego dawnego miasta Kozenice do dokumentów planistycznych zagospodarowania przestrzennego.
- 2) podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska.

Dla priorytetu trzeciego (badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej):

- 1) szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy:
  - a) udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy poprzez, np. utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego,
  - b) opracowanie aktualnej mapy zabytków gminy jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do najważniejszych elementów dziedzictwa kulturowego;
- 2) edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym:
  - a) organizowanie szkoleń i wystaw związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
  - b) wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;

- 3) specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym:
  - a) prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków,
  - b) finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych,
  - c) Wyłączanie z GEZ w przypadku np. zniszczenia zabytku, utraty wartości zabytkowych i wydawanie stosownych uchwał w tych sprawach,
  - d) Włączanie do GEZ nowych obiektów zabytkowych, które zostaną uznane za wartościowe np. kapliczki, figury, krzyże przydrożne, obiekty architektury itp.,
  - e) Dokonywanie przeglądów obiektów z gminnej ewidencji zabytków z udziałem pracowników urzędu konserwatorskiego.

Dla priorytetu czwartego (określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków):

- 1) uzgodnienie wspólnych działań związanych z uświadamianiem prawnym właścicieli obiektów zabytkowych:
  - a) wyjaśnienie uregulowań prawnych dotyczących własności niektórych zabytków,
  - b) współpraca instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami;
- 2) opracowanie planu systematycznych kontroli, stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych:
  - a) dofinansowanie na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach nieruchomości niebędących własnością gminy,
  - b) podejmowanie interwencji wobec niszczonej (i degradowanej niewłaściwym użytkowaniem) obiektów zabytkowych,
  - c) walka z samowolami budowlanymi, poprzez np. popularyzację dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach.

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Gminnym Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2019-2022 dla Gminy Koźienice* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;

- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa, powiatu i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

10. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2019-2022 dla Gminy Kozenice po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Burmistrz będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Miejskiej.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;
- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiedzialnymi za zabytki.

11. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót

budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- 1) z budżetu gminy finansowanie odbywa się w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.), lub dotyczy stanowisk archeologicznych odkrytych na terenie będącym własnością gminy;
- 2) z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.);
- 3) z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.);
- 4) z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.) w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;
- 5) z dotacji unijnych;
- 6) od fundacji;
- 7) od osób fizycznych, prawnych, kościelnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2018 poz. 2067 ze zm.) dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;

- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

12. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami na lata 2019-2022 dla Gminy Kozenice*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

13. Załączniki

Załącznik 1. Karty adresowe zabytków nieruchomych

PRZEWODNICZĄCY RADY
Sucherman
mgr Rafał Sucherman